

Selectieadvies Kazerneterrein

Frederik Hendrik Kazerne, Fort St Michiel, Blariacum

Gemeente Venlo

versie: 1.0

datum: 30 januari 2011

Auteur:

Sectie Monumenten en Archeologie

Drs. M. Th.R.M.Dolmans, beleidsadviseur archeologie

Met bijdragen van:

J. Schotten,

“People attach great value to their history and memory. This gives depth and meaning to their lives. Every effort should therefore be invested in preserving those places which connect us with previous generations and which we, in our turn, have the responsibility to transmit to future generations.”

Plácido Domingo, President of Europa Nostra, the pan-European Federation of Heritage Organisations.

INHOUD

Samenvatting

1 Doel en opzet van dit selectieadvies

2 Wet- en regelgeving

2.1 Onderzoek en selectiebesluit

2.2 Het bestemmingsplan

2.3 Jurisprudentie

2.4 Monumentenwet 1988

2.5 Provinciaal beleid

2.6 Gemeentelijk beleid

2.7 Kwaliteit

2.8 De AMZ-cyclus

2.8.1 Het belang van een gemeentelijk AMZ-beleid

2.8.1 Risico's

2.8.2 Oplossingen

2.8.3 De basistaken van de gemeente op het gebied van de AMZ

3. HET BESTEMMINGSPLANGEBIED kazernekwartier

3 Archeologische onderzoeken

3.1 Prehistorie

3.2 Romeinse Tijd

3.3 Middeleeuwen tm 16de eeuw

3.4 Fort St Michiel 17-19de eeuw

3.5 Samenvatting

4 Waardering en selectiecriteria

4.1 Waardering van de vindplaatsen

4.2 Beoordeling vindplaatsen

4.2.1 Prehistorie

4.2.2 Romeinse tijd

4.2.3 Middeleeuwen

4.2.4 Fort St Michiel

4.3 Samenvatting

5. Gespecificeerde verwachting en aanbevelingen

5.1 Gespecificeerde verwachting

5.2 Aanbevelingen

5.2.1. Blariacum

5.2.2. Fort St Michiel

5.3 Uitgangspunten project Kazernekwartier

5.4 Mogelijke archeologische keuzes

5.4.1 Integraal verwijderen zonder documentatie

5.4.2. Integraal archeologisch onderzoek

5.4.3 Behoud in situ: 5% regeling

5.4.4 Gecombineerd behoud en opgraven.

5.5 Conclusies

6 Selectieadvies

7 Slotopmerkingen en aanbevelingen

7.1 ROC/ Casino

7.2 Behoud

7.3 Advies buiten Lijnstad

8. Proces en planning

8.1 Inhoudelijke archeologisch proces

8.2 Planning

8.3 Financiën

8.3.1 Integraal behoud

8.3.2 Gecombineerd behoud opgraven MFC

8.3.3 Gecombineerd behoud opgraven ROC/Casino

Samenvatting

In opdracht van de gemeente Venlo is in de periode 2008-2010 archeologisch vooronderzoek verricht in het plangebied van het project Kazerneterrein. Het betreft bureauonderzoek (2008), grondradaronderzoek (2008), booronderzoek (2008-2009) en proefsleuvenonderzoek (2008 en 2010). De eerste drie onderzoeken waren verkennend en karterend van aard en het proefsleuvenonderzoek had eveneens een karterend, maar met name een waarderend doel.

Bij het proefsleuvenonderzoek is vastgesteld dat het plangebied zeer goed geconserveerde resten van Fort Sint Michiel bevat. Daarnaast blijken er twee andere archeologische vindplaatsen aanwezig te zijn, en wel uit de Romeinse Tijd en uit de Middeleeuwen. De Romeinse vindplaats kan waarschijnlijk in verband worden gebracht met de historisch overgeleverde plaats (vicus) Blariacum.

Conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) zijn de vindplaatsen gewaardeerd aan de hand van een aantal criteria voor de aspecten fysieke en inhoudelijke kwaliteit. Het aspect belevingswaarde is niet van toepassing, aangezien het de bovengrondse uiterlijke verschijningsvorm van een vindplaats betreft, waarvan in dit geval geen sprake is. Op basis van de "score" voor beide andere aspecten is het duidelijk dat de drie genoemde vindplaatsen als behoudenswaardig zijn aan te duiden.

Conform wettelijke richtlijnen moet het selectieadvies dientengevolge luiden dat de vindplaatsen ter plekke (in situ) in de bodem moeten worden behouden, bijv. d.m.v. planaanpassing ("archeologievriendelijk bouwen"). Indien behoud in situ geen optie is moeten de vindplaatsen ex situ worden behouden door deze te documenteren door middel van een opgraving. Ook een combinatie van behoud in en ex situ behoort tot de mogelijkheden.

De directieopdracht voor het project kazerneterrein bevat twee randvoorwaarden die wezenlijk zijn voor de omgang met de vindplaatsen in het kader de planrealisatie en die van invloed zijn op het selectieadvies. Het plangebied moet namelijk op 1-1-2012 zijn vrijgegeven ten behoeve van de planrealisatie en vanaf dat moment mogen er geen restricties meer bestaan, noch archeologisch noch anderszins. Met deze randvoorwaarden als uitgangspunt is een op maat gesneden selectieadvies vereist, dat maximaal rekening houdt met een onbelemmerde start van de planrealisatie en tegelijkertijd recht doet aan de in de ondergrond aanwezige archeologische waarden.

Gezien de omvang van het plangebied en de omvang en complexiteit van de archeologische vindplaatsen, met name fort St. Michiel, is een integrale opgraving (optie 2) niet haalbaar wegens de lange doorlooptijd en hoge kosten daarvan. Het andere uiterste, namelijk integraal verwijderen van de archeologische resten zonder onderzoek (optie 1) is evenmin als advies een reële optie, aangezien dit ingaat tegen het gemeentelijke archeologiebeleid en haaks staat op landelijke en provinciale beleidsuitgangspunten. Het druist ook in tegen de binnen de archeologische beroepswereld gangbare professionele normen. Bovendien brengt deze optie voor de gemeente grote risico's met zich mee in de vorm van bezwaar en beroep van diverse externe partijen, wat ongetwijfeld zal leiden tot in ieder geval grote stagnatie in de planologische procedure (bestemmingsplan). Ook zal deze optie leiden tot een sterk negatieve publieke opinie, dat de kans op succes van procedures in het kader van bezwaar en beroep vergroot.

Behoud in situ met een geringe mate van verstoring van archeologische waarden (optie 3) en realisatie van de beoogde ontwikkeling lijkt een reële optie. Het gemeentelijke archeologiebeleid voorziet namelijk in de mogelijkheid om maximaal 5% van de oppervlakte van een plangebied te verstoren zonder de noodzaak van onderzoek. Voorwaarde hierbij is dat de initiatiefnemer kan aantonen dat maximaal is gestreefd naar volledig behoud van aanwezige archeologische waarden. In het Kazernekwartier geldt voor het 7,5 ha grote plangebied Lijnstad dus dat er 3.750 m² mag worden verstoord, bijvoorbeeld door de plaatsing van 3.750 funderingspalen (boorpalen) van ieder 1 m². In dit geval moet bij het treffen van voorzieningen t.b.v. archeologievriendelijk bouwen wel rekening worden gehouden met aanwezige archeologische waarden door met name zo weinig mogelijk muurwerk van fort St. Michiel te raken. Het archeologisch vriendelijk funderen van nieuwbouw vergt dus ontwerptechnisch onderzoek. Vanuit het oogpunt van het streven naar behoud van archeologische waarden in situ en met het oog op de beperkte tijd en middelen is deze optie waarschijnlijk de beste.

Indien optie 3 niet haalbaar is binnen het gestelde kader kan worden gekozen voor een optie die feitelijk grotendeels een combinatie is van elementen uit de andere opties. Deze optie 4 behelst archeologisch onderzoek van minimaal (vast) 50% van het oppervlak van de vindplaatsen voor het onderzoek naar Blariacum en het volledige muurwerk van fort St Michiel. Vervolgens wordt d.m.v. een tussentijds beslismoment tijdens het veldwerk een besluit genomen over nut en noodzaak van onderzoek van het resterende gedeelte (optioneel). Indien inzet van het optionele gedeelte noodzakelijk is wordt verder besloten hoeveel van de resterende helft van de vindplaatsen moet worden onderzocht en op welke wijze. Afhankelijk van de beschikbare tijd, de resterende onderzoeksvragen en eventueel de wens tot behoud en actieve benutting kan ervoor worden gekozen het vervolgonderzoek op een extensievere wijze uit te voeren en/of te beperken tot specifieke locaties.

Een ander voordeel van deze optie is dat hiermee optimaal de nog bestaande onzekerheden over de vindplaatsen kunnen worden gehanteerd. Geadviseerd wordt deze afwegingen multidisciplinair te laten maken in een brede kring van specialisten als architecten, stedenbouwkundigen, civiel-technici, planeconomen en archeologen.

Deze optie biedt tevens de beste mogelijkheden om archeologische waarden actief te benutten en te visualiseren. Ook dit past geheel binnen de gemeentelijke beleid en landelijke normen. Ook kunnen op termijn financiële voordelen worden behaald (toerisme, recreatie, educatie) en kan het imago van de gemeente positief worden beïnvloed.

Optie 4 komt kortom zowel grotendeels tegemoet aan de beperkingen in tijd en geld als aan het archeologisch-inhoudelijke aspect. De aanbeveling van het selectieadvies is dan ook om te kiezen voor optie 3 of optie 4. Voorwaarde voor optie 4 is wel dat het plangebied uiterlijk 1-5-2011 vrij is van opstallen, kabels en leidingen, bodemverontreiniging, explosieven enz.

1 Doel en opzet van dit selectieadvies

Dit document dient als archeologisch selectieadvies voor het Kazernekwartier binnen de gemeente Venlo en bevat de basisinformatie ten aanzien van het aspect archeologie ter opname in het (ontwerp)bestemmingsplan en het ruimtelijk ontwerp van Lijnstad.

Het selectieadvies bevat meerdere onderdelen. Allereerst wordt ingegaan op de landelijke wet- en regelgeving, en het daaruit voortvloeiende archeologisch proces. Daarna wordt aandacht besteed aan de ruimtelijke planvorming binnen het kazernekwartier.

Om een gedegen advies te kunnen geven is in verschillende vooronderzoeken de waarde van de archeologische relictten onderzocht. Deze onderzoeken worden allen kort behandeld. De volledige onderzoeksrapporten worden als bijlagen meegeleverd.

In de vooronderzoeken zijn voor zover mogelijk de aard en de kwaliteit van de relictten bekeken. De betreffende onderzoeken zijn niet uitgevoerd over het gehele kazernekwartier, maar beperken zich in belangrijke mate tot het plangebied Lijnstad. Reden hiervoor is dat voor de overige delen van het plangebied nog geen concrete ruimtelijke invulling bekend is. Bovendien zijn deze delen vrij groot van omvang (ca 15 ha) waardoor waarderend archeologisch onderzoek een tijdrovende en wellicht kostbare zaak wordt. Daarnaast is van grotere delen van het kazernekwartier, buiten het plangebied Lijnstad de archeologische verwachtingswaarde in grote mate al bekend.

Naar aanleiding van de aangetroffen waarden worden de diverse gespecificeerde verwachtingen benoemd en de mogelijke archeologische beheersmaatregelen aangegeven. Uiteindelijk zullen twee beheersmaatregelen worden aangereikt als advies voor de beoogde planontwikkeling Lijnstad. Daarnaast wordt algemeen advies gegeven voor toekomstige ontwikkelingen op de rest van het kazerneterrein.

2 Wet- en regelgeving

Uit de Monumentenwet (art. 38a) vloeit voor gemeenten de verplichting voort om in bestemmingsplannen rekening te houden met bekende en te verwachten archeologische waarden. De gemeente heeft hieraan binnen bepaalde grenzen een eigen invulling te geven. Deze invulling is onder andere vastgelegd in de beleidsnota cultuurhistorie (2007-2011).

Bij de invulling van “rekening houden met” uit de Monumentenwet moeten gemeenten hun zorgplicht in acht nemen, evenals het feit dat ze aanspreekbaar zijn op beslissingen inzake archeologie. Indien archeologische waarden in het geding zijn moet een gemeente haar belangenafweging altijd inhoudelijk motiveren.

Centraal in de Europese en Nederlandse wet- en regelgeving staan behoud en bescherming van archeologisch erfgoed. Een bestemmingsplan mag niet haaks op deze uitgangspunten staan. Behoud betekent in de eerste plaats behoud van archeologische resten ter plekke (in situ), dus in de bodem. Is behoud in situ niet mogelijk, dan dienen er voorwaarden te worden gesteld voor een zo zorgvuldig mogelijke omgang met de archeologische waarden.

Venlo beschikt over een eigen archeologiebeleid met bijbehorende beleidskaart, waarop de diverse verwachtingsgebieden zijn aangegeven. Door bekende waarden en verwachtingswaarden als dubbelbestemming op te nemen worden ze via het bestemmingsplan planologisch beschermd. Aan de verwachtingen zijn ondergrenzen voor oppervlakte en diepte gekoppeld. Grondverstoringen boven die grenzen zijn vergunningplichtig. Dit betekent dat vergunningen, met name bouw- en sloopvergunningen, worden verleend onder voorwaarden, zoals de verplichting eerst archeologisch onderzoek te laten uitvoeren.

2.1 Onderzoek en selectiebesluit

Archeologisch onderzoek gebeurt in meerdere stappen, te weten vooronderzoek (bureauonderzoek, booronderzoek, proefsleuvenonderzoek) en definitief onderzoek (opgraving of archeologische begeleiding). De gemeente beoordeelt een ingediend archeologisch rapport en bepaalt of de archeologische waarde van het terrein in voldoende mate is vastgesteld en/of veiliggesteld.

De vooronderzoeken wordt gevolgd door een beslistmoment. De te nemen vervolgstappen legt de gemeente vast in een 'selectiebesluit'. De term 'selectiebesluit' komt in de wet- en regelgeving niet voor. Het is een in de archeologie gebruikelijke term die de motivatie aanduidt die in een ander besluit (bijvoorbeeld vaststellen bestemmingsplan of vergunning) is opgenomen. In het selectiebesluit wordt ten eerste op grond van de onderzoeksresultaten (selectieadvies) bepaald of er sprake is van een behoudenswaardige vindplaats en ten tweede of behoud in situ mogelijk is of dat behoud ex situ in de vorm van (definitief) vervolgonderzoek noodzakelijk is.

Een selectiebesluit dient onderbouwd te zijn met het gemeentelijk beleid als basis. Afgewogen worden de aangetroffen archeologische waarden en de kosten van behoud in situ en ex situ. De gemeente mag afwijken van het selectieadvies, maar moet dan wel kunnen aangeven welke afweging van belangen heeft plaatsgevonden en wat de onderbouwing is voor de gemaakte keuze. Uitsluitend financiële argumenten kunnen geen aanleiding zijn om te besluiten tot vrijgave; vooronderzoek en gemeentelijk beleid zijn in het geval van een dergelijk eenzijdig besluit immers zinloos en onnodig.

Het selectiebesluit kan inhouden dat:

- bij de voorgenomen werkzaamheden geen rekening hoeft te worden gehouden met archeologische waarden (bijvoorbeeld omdat deze er simpelweg niet zijn).
- het voorgenomen werk niet mag worden uitgevoerd (de vergunning voor de werkzaamheden wordt geweigerd);
- het uitvoeren van de werkzaamheden alleen mag plaatsvinden indien de uitvoerder zich houdt aan bepaalde verplichtingen; deze verplichtingen worden dan opgenomen in voorschriften die aan de vergunning of ontheffing worden verboden.

Een selectiebesluit heeft alleen juridische betekenis wanneer het is genomen op grond van een wettelijke bevoegdheid, zoals de bevoegdheid om aan een vergunning voorschriften te verbinden of om een vergunning te verlenen of te weigeren. Aangezien het een beleidsbesluit betreft is tegen een selectiebesluit zelf geen bezwaar of beroep mogelijk. Dat kan wel tegen de bestuursrechtelijke besluiten die op basis daarvan worden genomen (zoals het vaststellen van bestemmingsplannen en het verlenen van ontheffingen en vergunningen).

2.2 Het bestemmingsplan

De gemeente is als bestuursorgaan verplicht om bij de voorbereiding van een besluit, zoals een bestemmingsplan, informatie te verwerven over de relevante zaken en de af te wegen belangen. In het geval van eventuele archeologische waarden kan dergelijke informatie veelal alleen worden verkregen door archeologisch (voor)onderzoek. Archeologisch onderzoek moet worden uitgevoerd voor de vaststelling van het bestemmingsplan en de afweging van archeologische waarden dient te hebben plaatsgevonden bij vaststelling van het plan. Daarbij geldt dat op het moment van vaststelling van het plan, ook besloten moet worden over hoe moet worden omgegaan met aanwezige archeologische waarden.

Indien de gemeente voldoende archeologische informatie heeft verkregen om een goed afgewogen besluit te nemen, is verder archeologisch onderzoek niet nodig en kunnen maatregelen worden getroffen om eventuele archeologische waarden te beschermen. Indien de gemeente onvoldoende archeologische informatie heeft verkregen om een goed afgewogen besluit te nemen moet het onderzoek worden uitgebreid, zodat wel een besluit kan worden genomen, anders kan het plan geen doorgang vinden.

Een bestemmingsplan is algemeen juridisch bindend, dus zowel voor de gemeente zelf als voor andere overheden, burgers, bedrijven en instellingen. Bij elk bestemmingsplan moet de gemeente de financiële

haalbaarheid onderzoeken. Uit die financiële haalbaarheid, meestal een exploitatieopzet als bijlage bij het plan, moet blijken dat realisatie van de nieuwe bestemming financieel mogelijk is. Zo moet er bijvoorbeeld voldoende geld zijn gereserveerd voor archeologisch onderzoek. Ontbreekt hiervoor de dekking, dan mag de gemeenteraad het bestemmingsplan niet vaststellen.

Het exploitatieplan geeft een overzicht van alle kosten en baten bij de uitvoering van het bestemmingsplan. In een exploitatieplan kunnen voorbereidingskosten, zoals bouwrijp maken en ook archeologisch onderzoek verrekend worden met de te verwachten waardevermindering voor particuliere eigenaren. De gemeente kan in het exploitatieplan dan een reservering opnemen voor archeologie. Een gemeente zal vervolgens in veel gevallen een exploitatieovereenkomst sluiten met projectontwikkelaars en particuliere eigenaren. Vaak worden in de exploitatieovereenkomst slechts afspraken gemaakt over vooronderzoek, maar afspraken over hoe er met de uitkomsten wordt omgegaan worden vergeten. Een exploitatieplan is geen onderdeel van het bestemmingsplan, maar dient wel gelijktijdig met het bestemmingsplan te worden vastgesteld. Bij publicatie van het bestemmingsplan moet een gemeente melden of er een (voorafgaande) exploitatieovereenkomst is gesloten. Deze overeenkomst kan via een verzoek met een beroep op de Wet openbaarheid bestuur (WOB) worden opgevraagd. Indien de gemeente zelf eigenaar is van de grond die door de nieuwe bestemming in waarde gaat stijgen, kunnen kosten voor archeologisch onderzoek verrekend worden in de grondprijzen. Dit moet worden meegenomen in het onderzoek naar financiële haalbaarheid (de exploitatieopzet).

2.3 Jurisprudentie

Er bestaat jurisprudentie ten aanzien van de zorgvuldigheid van de voorbereiding en van de belangenafweging:

Vorbereiding

- Indien sprake is van hoge archeologische verwachtingswaarden welke worden bedreigd door een besluit, zal er tenminste verkennend archeologisch onderzoek moeten hebben plaatsgevonden, teneinde te weten te komen met welke concrete waarden rekening zal moeten worden gehouden.
- Een terrein van hoge verwachtingswaarde hoeft niet te worden onderzocht om zekerheid over de aanwezigheid van archeologische resten te krijgen. Enkel de hoge verwachtingswaarde kan dus een argument zijn om een terrein te beschermen in een besluit, al is de aanwezigheid van archeologische waarden niet onderzocht.
- De verplichting (veld-)onderzoek te laten doen dient slechts om de aannemelijke waarden te onderzoeken en te bevestigen.
- De Afdeling Bestuursrechtspraak kan de Stichting Advisering Bestuursrechtspraak vragen te adviseren over de vraag of het uitgevoerde archeologisch onderzoek afdoende is.
- De uitkomsten van onderzoek moeten ook daadwerkelijk in de besluitvorming worden betrokken.

Belangenafweging

- Onderzoek dat te beperkt is van opzet leidt ertoe dat de belangenafweging niet zorgvuldig kan geschieden.
- Uitvoering van archeologisch (voor)onderzoek nádat een besluit is genomen wordt beschouwd als een ontoereikende vorm van bescherming.

2.4 Monumentenwet 1988

In de nieuwe monumentenwet (gewijzigd 1 september 2007) is verwoord dat wie gaat graven en bouwen - praktisch en financieel - moet zorgen voor behoud van de archeologische resten. Dit laatste kan alleen goed gebeuren als de informatie over het bodemarchief in een vroegtijdig stadium bekend is en wordt ingepast bij ruimtelijke ingrepen en bodemverstorende activiteiten. Is behoud niet mogelijk of maatschappelijk onwenselijk, dan dient de initiatiefnemer een archeologisch onderzoek uit te (laten) voeren. Tevens is verwoord dat in bestemmingsplannen standaard moet worden beschreven hoe om te gaan met het bodemarchief.

2.5 Provinciaal beleid

De provincie streeft naar een optimaal behoud en beheer van archeologische waarden als (mede)dragers van de Limburgse identiteit en als bijdrage aan de schoonheid van het landschap. De provincie richt zich hierbij op de samenhang tussen archeologische waarden en de andere zogenaamde ‘bronzen waarden’ (monumenten en historische landschap). Lokaal maatwerk is hierbij het toverwoord. Dit maatwerk dient tot uiting te komen in de zorgvuldige inventarisatie en effectanalyse van ruimtelijke ontwikkelingen en de gevolgen daarvan voor de archeologische waarden. Hierin worden de project- en bestemmingsplannen als centrale instrumenten gezien. De provincie heeft daarin een toetsende rol en hoe meer een gemeente toont hierin deskundig te opereren, hoe meer de provincie slechts op afstand toekijkt..

2.6 Gemeentelijk beleid

De gemeente Venlo beschikt over een eigen cultuurhistorisch beleid (Voortbouwen op Venlo’s Verleden. Beleidsnota Cultuurhistorie 2007-2011). De centrale doelstelling van dit beleid is een representatief deel van de Venlose cultuurhistorie te behouden door ontwikkeling en door implementatie in ruimtelijke planvorming, met als uiteindelijk streven dat cultuurhistorie een vanzelfsprekende impuls betekent voor Venlo als duurzame en attractieve stad. Voor het beleidsveld archeologie benoemt de nota thematische zwaartepunten. Voor de stad Venlo, waar het kazernekwartier toe behoort, ligt het zwaartepunt op de Romeinse tijd (vicus), de ontstaansgeschiedenis van Venlo, Venlo als handelsstad (12de - 17de eeuw) en Venlo als vestingstad (16de -19de eeuw).

De gemeente heeft een archeologische zorgplicht en is op haar beleid aanspreekbaar. Het eigen gemeentelijk beleid zorgt voor maatwerk, kwaliteit, beleefbaarheid, tijdswinst, kostenbesparing, vermeerdering en continuïteit van kennis en een betere kennisoverdracht. In deze regierol zal de gemeente haar keuzes inhoudelijk moeten motiveren in een archeologisch selectiebesluit.

2.7 Kwaliteit

Bij het nemen van het (selectie)besluit wordt er van uitgegaan dat de kwaliteit van het archeologisch selectieadvies gewaarborgd is. Dit betekent dat het selectieadvies moet zijn opgesteld (en gecontroleerd) door een senior KNA archeoloog en in overeenstemming is met de waardering, het gemeentelijk archeologiebeleid en vigerende selectiecriteria. Een ander uitgangspunt is dat het gehele proces voorafgaand aan het archeologische selectieadvies volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) is verlopen. Dat wil zeggen dat er in het geval van gravend onderzoek een Programma van Eisen (PvE) moet zijn geweest. Een PvE moet bovendien goedgekeurd zijn door het bevoegd gezag.

Uitvoeringswerkzaamheden zijn onderhevig aan een landelijk voorgeschreven kwaliteitssysteem (KNA). Bij de besluitvorming wordt -indien opgenomen in het Archeologiebeleid- een onderzoeksagenda betrokken die op basis van de toelichting op de archeologiekaart gesignaleerde kennislacunes is opgesteld en die ertoe moet leiden dat ‘onderzoek met meerwaarde’ wordt uitgevoerd, waardoor voorkomen wordt, dat er “meer van hetzelfde” onderzocht wordt.

2.8 De AMZ-cyclus

In Nederland is de Archeologische Monumentenzorg (AMZ) geborgd in de middels regelgeving vastgelegde zogenaamde AMZ-cyclus (zie afbeelding 4). In deze cyclus zijn de stappen vastgelegd om de aan- of afwezigheid van eventuele archeologische waarden vast te stellen en, indien aanwezig, te bepalen of deze behoudenswaardig zijn. Zo ja, dan is het streven dat de resten in situ behouden worden. Is dit niet mogelijk, dan rest slechts behoud ex situ, wat in de praktijk neerkomt op het zo goed mogelijk opgraven van een vindplaats. Elke stap in de AMZ-cyclus vindt plaats na een formeel selectiebesluit van het bevoegd gezag. Het bevoegd gezag beoordeelt de resultaten van het uitgevoerde onderzoek en beslist of er sprake is van behoudenswaardige archeologie en zo ja hoe het archeologisch vervolgonderzoek dient plaats te vinden.

Het onderzoek start met een archeologisch Bureauonderzoek dat tot doel heeft het verwerven van informatie, aan de hand van bestaande bronnen, over bekende of verwachte archeologische waarden, de intactheid van het cultuurlandschap, bekende verstoringen, et cetera. Dit omvat het onderzoek naar de (verwachte) aan- of afwezigheid van de archeologische resten in de ondergrond, de vaststelling van het karakter en de omvang, dateringen, gaafheid en conservering van de desbetreffende archeologische waarden. Ook zullen mogelijke gevolgen van de te verwachten bodemversturende werkzaamheden worden beschreven.

Als blijkt dat er sprake is van (een verwachting van) archeologische waarden wordt er een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) uitgevoerd, vaak in eerste instantie door middel van verkennende grondboringen, om de bodemopbouw in het plangebied te toetsen. Dit wordt gevolgd door een karterend onderzoek, waarbij de aan- of afwezigheid van archeologische waarden wordt onderzocht. Indien archeologische waarden aanwezig zijn, vindt aansluitend nog een veldonderzoek plaats om de resten te waarderen. Dit veldonderzoek kan verschillende vormen hebben zoals uitgebreid booronderzoek en proefsleuven. De resultaten hiervan worden bestudeerd en met behulp van een tabel gescoord op behoudenswaardigheid. Zijn er behoudenswaardige archeologische resten aanwezig, dan kan na het selectiebesluit de laatste stap van de AMZ-cyclus gezet worden: het beschermen en/of inpassen van de archeologische waarden (behoud in situ) of door middel van opgraven en/of het begeleiden van werkzaamheden het verwijderen van de archeologische waarden (behoud ex situ).

2.8.1 Het belang van een gemeentelijk AMZ-beleid

In Nederland worden de meeste beslissingen over de ruimtelijke inrichting op gemeentelijk niveau genomen. Een van de belangrijkste verschillen tussen het oude en het nieuwe stelsel is dat gemeenten op basis van de Monumentenwet c.q. de Wet op de AMZ de rol van bevoegd gezag krijgen. Dit betekent dat hun zorg voor het bodemarchief niet langer vrijblijvend is, maar dat gemeenten verantwoordelijkheid moeten nemen voor de archeologische monumentenzorg. Dat betekent overigens weer niet dat de gemeente verplicht is om in ruimtelijke plannen altijd voorrang te geven aan archeologie, maar wel dat ze het behoud van archeologische waarden zullen moeten afwegen tegen andere (publieke en/of private) belangen. De gemeente moet er in die situaties in ieder geval voor zorgen dat de archeologische belangen bekend zijn en dat er in het afwegingsproces zorgvuldig mee wordt omgesprongen.

Dit heeft de volgende consequenties voor de gemeente:

1. Archeologie wordt primair een gemeentelijke verantwoordelijkheid;
2. De gemeente moet archeologiegevoelige gebieden opnemen in bestemmingsplannen (desnoods op aanwijzing van de provincie);
3. De gemeente mag zelf voorwaarden stellen of ontheffing verlenen bij vergunningverlening (bouw- en sloopvergunning, aanlegvergunning);
4. De gemeente is verantwoordelijk voor, en aanspreekbaar op, haar archeologische beslissingen en keuzes;
5. De gemeente moet in haar hoedanigheid van bevoegd gezag toezien op de kwaliteit van de uitvoering van archeologische werkzaamheden.

2.8.2 Risico's

Het belang van een helder archeologiebeleid is duidelijk. In haar nieuwe rol van bevoegd gezag creëert de gemeente daarmee duidelijkheid over de omgang met archeologische waarden in gemeentelijk grondgebied en de eventuele financiële en organisatorische consequenties daarvan, zowel voor de gemeentelijke organisatie als voor derden. De nieuwe archeologiewetgeving en de beleidsmatige vertaling ervan door de gemeente kunnen immers grote financiële en/of organisatorische consequenties hebben – zowel voor de gemeente zelf als voor grondeigenaren en initiatiefnemers van bodemingrepen:

Ten eerste kan de gemeente in het kader van de Wet kenbaarheid publiekrechtelijke beperkingen onroerende zaken (Wkpb) door Rijk, provincie en private initiatiefnemers in de toekomst worden aangesproken op het aanleveren van betrouwbare inhoudelijke en beleidsmatige informatie over beperkingen die verbonden zijn aan een kadastraal perceel.

Ten tweede loopt de gemeente zelf een aanzienlijk risico wanneer zij, in haar rol van bevoegd gezag, niet beschikt over betrouwbare archeologische informatie en toch een selectiebesluit neemt en een terrein 'vrijgeeft' met betrekking tot archeologie. In dat geval bestaat de mogelijkheid dat er tijdens een bodemingreep onverwacht archeologische sporen worden aangetroffen. De uitvoerder van bodemingrepen is wettelijk verplicht de vondst daarvan onmiddellijk te melden (Monumentenwet 1988, artikel 53, lid 1). Het bevoegd gezag dat het selectiebesluit neemt op basis van onvoldoende informatie en zodoende het terrein onterecht vrijgeeft, is op te vatten als veroorzaker in de zin van 'Malta'. Dat wil zeggen: als het bevoegd gezag (meestal de gemeente) besluit dat de aangetroffen vindplaats alsnog behouden moet worden, dan dient zij ook de kosten te dragen die dit met zich meebrengt. Aangezien een planaanpassing om behoud in situ te realiseren in de praktijk in deze fase van het werk meestal niet haalbaar is, draait het vaak uit op een (kostbare) opgraving.

2.8.3 Oplossingen

Een transparant, sluitend en verantwoord selectiebeleid in deze situatie kan worden opgevat als een vorm van goed bestuur. Dit betekent dat de gemeente:

1. een formeel en transparant afwegingskader moet creëren, op basis waarvan archeologische waarden in de gemeentelijke besluitvorming over ruimtelijke plannen kunnen worden meegewogen;
2. archeologiebeleid en ruimtelijke ordening op elkaar moet afstemmen;
3. vroegtijdig inzichtelijk maakt wat bij de uitvoering van het beleid de procedurele en financiële consequenties zijn voor alle betrokkenen partijen;
4. haar voorwaardenscheppende, toezichthoudende en uitvoerende taken op het gebied van de AMZ duidelijk vormgeeft en waar nodig ook scheidt.

3. Het bestemmingsplangebied kazernekwartier

Nader aanvullen en kaarten toevoegen

Het bestemmingsplan Kazernekwartier heeft betrekking op het gehele gebied van de Frederik Hendrik kazerne en maakt onderdeel uit van de wens om de stad aantrekkelijk te maken voor inwoners, bezoekers, en toeristen. Om dit te bereiken zullen binnen het kazernekwartier enkele nieuwe functies landen die zijn samengevoegd in het plan Lijnstad. Hierin zijn opgenomen een MFC, een RVC en Casino. Ten behoeve van deze nieuwe invulling zal ook de infrastructuur gewijzigd worden.

Het bestemmingsplan Kazernekwartier bestaat uit twee delen, Lijnstad en de overige delen van het kazernekwartier die ten noorden hiervan gelegen zijn.

Binnen Lijnstad, met een oppervlak van ca 7,5 ha zal grootschalige nieuwbouw verrijzen. Hierdoor zal de ondergrond intensief worden bebouwd en worden de archeologische relicten bedreigd.

Binnen de contouren dienen ten behoeve van de nieuwbouw de volgende werkzaamheden plaats te vinden:

- sloop van diverse bestaande gebouwen
- verwijderen bestaande verharding en kabels en leidingen
- detectieonderzoek munitie
- saneringsonderzoek
- archeologisch onderzoek
- graven bouwputten voor nieuwbouw

Buiten de contouren van Lijnstad zijn de ontwikkelingen nog onzeker. De bestaande situatie blijft voornamelijk gehandhaafd, waardoor er voornamelijk geen of nauwelijks risico is versterking van het archeologisch erfgoed. Op verzoek van het bestuur zal desondanks toch, zij het kort, worden ingegaan op de in deze overige gebieden aanwezige archeologische waarden en zal hier een advies worden gegeven (zie 6). Dit omdat er een wens vanuit het bestuur ligt om delen van de aanwezige archeologische waarden mogelijk zichtbaar en beleefbaar te maken.

3.1 Randvoorwaarden bij het selectieadvies

Door de gemeenteraad is een voorkeur uitgesproken voor het plan Lijnstad. Daarmee is in grote lijnen vastgesteld welke delen van het kazernekwartier intensief en extensief bebouwd worden. Om de gewenste ontwikkeling binnen het plan Lijnstad op tijd te kunnen realiseren, zijn vanuit de directie enkele randvoorwaarden meegegeven die als uitgangspunt voor het selectieadvies moeten worden beschouwd:

- de bouw van de MFC moet starten op 1 januari 2012.
- eventueel archeologisch veldonderzoek dient voor deze termijn geheel afgerond te zijn
- er mogen binnen de contouren van het plangebied Lijnstad geen archeologische restricties aanwezig zijn die de geplande ruimtelijke ontwikkelingen en uitgangspunten kunnen belemmeren. Dit betekent dat behoud van archeologische waarden in situ (op locatie) in principe geen optie is.

3.2 Archeologische onderzoeken

Na aankoop van het kazerneterrein in 2004 bleek al snel dat de kans groot was dat er binnen enkele jaren een wens zou ontstaan om dit gebied dicht bij de stad te trekken en meer onderdeel van de stad te maken. Daarom zijn op verzoek van het gemeentebestuur door sectie Cultuurhistorie diverse onderzoeken geïnitieerd. Bekend was dat de Frederik Hendrik kazerne diverse rijksbeschermd gebouwen en een rijksbeschermd exercitieplaats bevatte. Delen waren in 1977 als zodanig aangewezen vanwege hun ensemblewaarde.

Naast deze bovengrondse waarden was uit verschillende historische bronnen en archeologische vondsten bekend dat er binnen het kazernekwartier resten van het Romeinse Blariacum, een middeleeuwse schans en het Spaanse fort St. Michiel (1641/43-1870) zouden zitten. Om die reden werd het kazernekwartier, als onderdeel van de vesting Venlo in 2007 opgenomen in de archeologische basis- en beleidskaart als gebied van zeer hoge archeologische waarde. Zoals in par. 2.6 reeds is aangegeven vormen de Romeinse tijd en vesting- en verdedigingswerken een expliciet zwaartepunt binnen het gemeentelijke archeologiebeleid.

In de afgelopen jaren zijn ter voorbereiding van de ruimtelijke ontwikkeling de volgende cultuurhistorische onderzoeken uitgevoerd en publicaties verschenen:

- Venlose Katernen 11, Blariacum, Fort Sint-Michiel, Frederik Hendrikkazerne. Venlo verwerft historische grond (april 2008).
- D. van der Roest, Glen Hobson, Rapportage Geofysisch onderzoek Kazerneterrein, Exercitieplaats Venlo, Groundtracer BV (uitvoering juli 2008), rapport 2008).
- D. van der Roest, Glen Hobson, Geofysisch onderzoek Kazerneterrein e.o., Groundtracer BV (rapport november 2008).
- B.A.T.M. Hendriks en J. Dijkstra, Op zoek naar Fort St. Michiel en het Romeinse Blariacum. Een Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van een karterend booronderzoek en proefsleuven op het Kazerneterrein in Venlo Blerick (uitvoering augustus 2008, rapport oktober 2009).
- L.C. Nijdam, Frederik Hendrik kazerne te Venlo. Een Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van een verkennend booronderzoek (uitvoering december 2008- januari 2009, rapport maart 2009).
- J.J. Lanzing, E.K. Mientes, D.R. Stiller, Venlo-Kazerne MFA, Blerick, gemeente Venlo, Archeologisch Bureauonderzoek. Hazenberg AMZ Publicaties 2010-02 (maart 2010)
- R. Denessen, M. Dolmans, Cultuurhistorische vergelijking Lijnstad en Fortpark (mei 2010).
- W.S. van der Graaf, S. Weiß-König, Inventariserend Veldonderzoek. Proefsleuven Kazerne Kwartier - locatie MFC te Blerick, Gemeente Venlo (uitvoering november, conceptrapport december 2010).
- B. Dükers, B. Kluck, Bouwhistorische notitie proefsleuf Fort Sint Michiel Blerick, Buro 4 (november 2010).

Hieronder wordt ingegaan op de resultaten van de archeologische onderzoeken. Dit gebeurt per periode, omdat aard en kwaliteit van de archeologische vindplaatsen per periode verschilt.

3.1 Prehistorie

Van de archeologische waarden uit de Vroege en Late Prehistorie is binnen het plangebied nog zeer weinig bekend. Hierdoor is een samenhangend beeld op dit moment nog niet te geven. Uit de prehistorie zijn op diverse plaatsen sporen en prehistorisch aardewerk teruggevonden. Deze wijzen op een groot gebied binnen het kazernekwartier waar binnen prehistorische sporen te vinden zijn en gevonden kunnen worden. Gezien de beperkte omvang van het proefsleuvenonderzoek tot op heden (jan. 2011 ca 1935m²: bijna 1% van het kazernekwartier) kunnen er nog geen uitspraken worden gedaan over de exacte aard, omvang en datering van de prehistorische vondsten. Daarom kan op dit moment nog geen waardestelling van de vindplaats plaats vinden. Nader (proefsleuven)onderzoek moet hier uitsluitsel brengen.

Aanbeveling:

Binnen het kazernekwartier bevinden zich bewoningssporen uit de prehistorie. Dit kunnen sporen zijn van bijvoorbeeld bebouwing, grafvelden, erfgreppels, greppels, palissades, omwallingen.

Relevante onderzoeksvragen

- Kan door verder onderzoek bepaald worden of en waar sprake was van bewoning?, wat is de aard en omvang van deze bewoning.

- Vanaf welke periode kan bewoning worden vastgesteld, is er sprake van continue bewoning?;
- Wat was de ruimtelijke relatie deze bewoning en de Maas
- Wat was het karakter van de nederzetting net voor en net na de komst van de Romeinen;
- Grafveld, ambacht, specialisatie?

3.2 Romeinse Tijd

Al decennia zijn wetenschappers op zoek naar Blariacum, de plaatsnaam die op de Tabula Peutingeriana, een laat-Romeinse wegenkaart, staat vermeld. Etymologische herkomst van de naam laat er geen twijfel over bestaan dat het Romeinse Blariacum met Blerick te maken heeft. Wel zegt de vermelding van plaatsnamen op de tabula niets zegt over de aard van de nederzetting (Willems 1987). Het kan om gaan een grotere nederzetting zoals een vicus gaan zoals aan de Maasboulevard e.o., maar ook om een klein wegstation (statio) of een herberg. Hoewel ook op andere locaties in Blerick Romeinse vondsten aan het daglicht zijn gekomen, is het Kazerneterrein de meest waarschijnlijke locatie voor het Romeinse Blariacum (zie ook Willems 1993). Aan de Antoniuslaan is in de vorige eeuw een grafveld uit de Romeinse en vroege Middeleeuwen aangetroffen naast boerderijplattegronden uit de 11e eeuw. Dergelijke grafvelden lagen aan uitvalswegen van nederzettingen. Hoewel de Romeinse weg aan de Antoniuslaan fysiek nog niet is aangetroffen staat deze wel op de Tabula Peutingeriana. Volgens deze kaart loopt de weg door het kazerneterrein. De weg is tijdens het laatste (beperkte) proefsleuvenonderzoek eind 2010 nog niet gelokaliseerd.

Een nieuwe impuls in de discussie over Blariacum leverde de ontdekking van een Romeinse weg en andere vondsten in Raaijweide, slechts enkele tientallen meters ten oosten van het Kazerneterrein. De hier aangetroffen Romeinse weg ligt haaks op de Maas (ST. Weiß-König, M. Duurland, Evaluatierapport Definitief Archeologisch Onderzoek Raaijweide te Venlo-Blerick, Archeodienst (januari 2011). Verlengt men deze Romeinse weg in een rechte lijn over de Maas, dan komt deze uit bij de weg die door de Romeinse vicus in de binnenstad van Venlo voert. De westelijks zone van deze vicus is tussen 2002 en begin 2005 aan de Maasboulevard opgegraven (van de Velde et al. 2010). Met de Romeinse weg op de locatie Raaijweide is waarschijnlijk de oversteekplaats over de Maas naar de Romeinse vicus van Venlo gelokaliseerd.

De sporen uit de onderzoek Raaijweide en kazerne zijn gelijktijdig met de Venlose Romeinse vicus uit de 2e eeuw. Er bestaat dus een nauwe samenhang tussen de vicus van Venlo enerzijds en de Romeinse weg op de locatie Raaijweide en de Romeinse resten op het Kazerneterrein anderzijds. Tot nu toe waren voornamelijk sporen uit de Laat-Romeinse tijd en de Vroege-Middeleeuwen aan de Blerickse kant van de Maas gevonden (Lanzing et al. 2010; Hendriks/Dijkstra 2009; Tichelman 2004). Nu komen door het proefsleuvenonderzoek ook nederzettingssporen uit de Midden-Romeinse tijd in beeld. Of het daadwerkelijk om de resten van Blariacum gaat, kan op dit moment nog niet gezegd worden, daarvoor was het huidige onderzoek te beperkt van aard.

De activiteiten in de Romeinse vicus van Venlo stoppen blijkbaar in de 3e eeuw. Daarentegen gaat de bewoningscontinuïteit in Blerick door tot zelfs in de Vroege-Middeleeuwen. Dit is te danken aan de route langs de westoever van de Maas. In de Laat-Romeinse tijd waren daardoor de belangrijke castra van Maastricht en Cuijk met elkaar verbonden. De route heeft zeker een belangrijke rol in de militaire logistiek langs de Maas gespeeld. Hiervan kon Blariacum profiteren, hoewel nog niet geheel duidelijk is of ook hier een militaire component aanwezig is geweest.

Tijdens de proefsleuven-onderzoeken op het exercitieterrein en de locatie MFC zijn verschillende vondsten (w.o. aardewerk) en sporen uit de (laat)Romeinse tijd gedaan. De kans dat deze verband houden met Blariacum is groot, maar omdat aard en omvang nog niet bepaald konden worden is het nog te vroeg hierover een oordeel te vellen. De archeologische vondsten van het kazerneterrein tonen geen erosieve sporen en zijn dus duidelijk afkomstig van de locatie. Probleem is wel dat er door sterke verbruining van de ondergrond in delen van het kazerneterrein sprake is van een (zeer) slechte herkenbaarheid van sporen in het vlak. Dit betekent dat de kans bestaat dat alleen zeer diep ingegraven sporen zoals waterputten uit de Romeinse tijd in het gele zand (C horizon) goed zichtbaar zijn. Hiervan is met name sprake ter hoogte van het exercitieterrein, bij de MFC locatie is de zichtbaarheid beter, maar zeker niet optimaal.

Conclusie:

Buiten en binnen het kazernekwartier bevinden zich bewoningssporen uit de Romeinse tijd.

Onderzoeksvragen

Onderzoeksvragen die aan archeologisch onderzoek binnen het kazernekwartier gesteld kunnen worden m.b.t. de Romeinse Tijd:

- Kan bij nader onderzoek aard, omvang, status en functie van de Romeinse bewoning worden bepaald.
- Vanaf welk moment kan bewoning worden vastgesteld (vroeg, midden, late Romeinse tijd), is er sprake van continue bewoning?;
- is de relatie tussen de vicus van Venlo en de nederzettingssporen te Blerick nader te bepalen.
- is hier sprake van bewoningscontinuïteit
- Wat was de ruimtelijke relatie deze bewoning en de Maas
- Grafveld, ambacht, specialisatie?

3.3 Middeleeuwen t/m 16de eeuw

Ook uit de Middeleeuwen zijn rondom en binnen het kazernekwartier meerdere vondsten bekend. De vroegste sporen dateren uit de Vroege Middeleeuwen (ca. 500-1000 n.Chr.) en liggen rondom het noordelijke gedeelte van de Antoniuslaan, net ten zuiden van het Kazernekwartier. (G.Tichelman, Blerick-Centrumplan. Een bureauonderzoek naar de archeologische verwachting voor het centrum van Blerick, ADC rapport 516 (januari 2006)). De oudste middeleeuwse schriftelijke vermelding van Blerick dateert uit het einde van de 8ste eeuw, toen de abdij van Fulda door een schenking van een zekere Albericus in het bezit kwam van een landbouwcomplex gelegen in de Maasgouw (in villa nomine Blaricge in pago Masao).¹

Tegenover de middeleeuwse stad Venlo, aan de overzijde van de Maas, is in 1461 op een plaats genaamd 'de Stade' (de Stae, Staai of Staay, even voorbij veerhuis de Staay) een versterking ('blockhuys') aangelegd door Hertog Arnolt van Gelre. Deze werd echter na korte tijd verlaten. In de loop van de 16e eeuw werd opnieuw op dezelfde strategische plek een tijdelijke schans aangelegd, bestaande uit aarden wallen en houtbouw.²

De oudste middeleeuwse vondsten binnen de exercitieplaats komen mogelijk ook uit de Merovingische tijd (ca. 500-750). Daarnaast is Karolingisch (ca. 750-900) aardewerk opgegraven. Het oudste middeleeuwse aardewerk binnen het zoekgebied MFC betreft 11de-14de eeuws aardewerk uit Brunssum-Schinveld. De middeleeuwse sporen bevatten brandkuilen en greppels. Vooralnog blijft de precieze functie van de sporen uit deze tijd nog onduidelijk. Er kan dus nog geen uitspraak over de aard en begrenzingen van deze vindplaatsen gedaan kan worden. De conservering van de sporen is laag tot matig te noemen.

Het onderzoek op de exercitieplaats leverde tevens een redelijk goed bewaarde 15e/16e-eeuwse schans op, de voorganger van fort St Michiel. Deze kon gezien het beperkte onderzoek, slechts gedeeltelijk worden onderzocht. De schans bestaat uit een brede greppel en een wal. Hoe ver deze schans zich verder uitstrekt is onbekend en behoeft nader onderzoek. De zichtbaarheid van deze schans is goed te noemen. De zichtbaarheid van de overig middeleeuwse sporen is slecht tot matig.

Aanbeveling:

Onderzoeksvragen die aan archeologisch onderzoek binnen het kazernekwartier gesteld kunnen worden m.b.t. de Middeleeuwen.

- Kan bij nader onderzoek aard, omvang, status en functie van de middeleeuwse bewoning worden bepaald.
- Vanaf welk moment kan bewoning op het kazernekwartier worden vastgesteld (vroeg Hoge middeleeuwen), is er sprake van continue bewoning?;
- is er een relatie te leggen tussen het grafveld aan de Antoniuslaan en eventuele bewoning binnen het kazernekwartier.
- is hier sprake van bewoningscontinuïteit
- Wat was de ruimtelijke relatie van deze bewoning en de Maas
- Grafveld, ambacht, specialisatie?
- Historische bronnen?

¹ Hermans, 1990: 20

² Hermans, 1990: 38 en 92

- zijn er binnen het kazernekwartier verschillende functies te onderkennen of functionele veranderingen waarneembaar

3.4 Fort St Michiel 17-19de eeuw

De strategische positie van Venlo aan de Maas is de reden dat Venlo vanaf de 16e eeuw regelmatig wordt belegerd (Bergevoet 1998, 54). Na de verovering van Venlo in 1586 door Parma komt de stad onder Spaans bestuur. De stad blijft dit met een korte onderbreking tot 1715.

Om de stad te verdedigen en de Maas strategisch en economisch beter in grip te krijgen bouwen de Spanjaarden een vijf-hoekig verdedigingfort. Gestart werd op 29 september 1641 – Sint Michielsdag - hetgeen fort de naam Fort St. Michiel bezorgde. De bouw van het fort duurde tot 1643 en werd uitgevoerd in opdracht van Don Ferdinand (Hermans 1999, 47). Het betrof volgens historische bronnen een stenen constructie met gracht, die vanaf alle zijden te verdedigen was. Het Fort St Michiel wijkt daarmee af van andere Staatse of Spaanse forten die gekenmerkt zijn door aarden wallen (bijv. Staats-Spaanse Linies uit de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) in Zeeuws-Vlaanderen). Het binnenterrein werd bebouwd met meerdere opstallen. Vermoedelijk betrof het barakken, onderkomens voor de officieren, en gebouwen voor goederen en materiaalopslag. Deze gebouwen zijn duidelijk te zien op het schilderij uit 1646.

Afbeelding : Fort Sint-Michiel bij de belegering van 1646. Detail uit het schilderij voorstellende het beleg en ontzet van Venlo in 1646, geschilderd door Lambert de Hondt (bron: J.P.G.M. Vaessen, 'Venlo en de Maasveldtocht van 1632' in: Venlo's Mozaïek, 1990, p. 178)

Drie jaar na de voltooiing kwam het fort voor de eerste vuurproef te staan. In 1646, in de laatste fase van de Tachtigjarige Oorlog, deden de Staatse een poging de stad te heroveren. In de zomer van 1646 ondernam Frederik Hendrik een weinig succesvolle veldtocht. Sluitstuk van deze veldtocht was een aanval op Venlo. Op 10 oktober 1646 sloeg de prins met zijn troepen een kampement op tussen Genooi en Velden, op de rechter Maasoever. Het lukte niet Venlo met een verrassingsaanval in te nemen. Daarop maakten de Staatse troepen zich op voor een langdurige blokkade van de stad. Inmiddels waren de Spanjaarden de vesting echter aanzienlijk met troepen aan het versterken. Een heftige strijd richtte grote schade aan in de stad. Op 21 oktober arriveerde een Spaanse troepenmacht onder leiding van de prins De Ligne bij fort Sint-Michiel. Achthonderd man voetvolk en dertig ruiters werden met boten over de Maas naar de vesting gebracht. Zes dagen brak Frederik Hendrik de belegering op (zie afbeelding 11). Dit gebeurde op verzoek van de Staten-Generaal van de Verenigde Provinciën. Op 29 oktober braken de Staatse troepen de belegering af. Waarschijnlijk lagen geldgebrek, de sterkte van de bezetting van de vesting en het naderende winterseizoen hieraan ten grondslag³

Ook in de eeuwen die volgden is het fort vele malen beschadigd, gereconstrueerd en verbouwd. De meeste aanpassingen waren het resultaat van belegeringen uit de 18e eeuw (Hermans 1999, 49-55). In 1701 werd het fort onder Frans gezag met de Maas verbonden. Dit gebeurde door middel van de aanleg van twee grachten met aan beide zijden aarden wallen (Hermans 1999, 49). Niet lang daarna (1715) kwam Venlo in handen van Pruisische troepen. Onder Pruisisch gezag werd het fort versterkt. De aarden wallen werden bekleed met baksteen, er werd een gepalissadeerde enveloppe aangelegd (in 1731, zie op afbeelding 14, de kaart van Hattinga, nummer 40), en een kruithuis gebouwd (Hermans 1999, 52). In een memorie uit 1749 van de directeur der Fortificatiën Pieter de la Rive is aangegeven welke militaire gebouwen in Venlo dienden te worden onderhouden door de Generaliteit en welke door de stad Venlo zelf. In dit document bevinden zich gedetailleerde beschrijvingen van de militaire gebouwen waaronder die van fort Sint-Michiel.⁴ Aan het eind van de 18e eeuw werd Venlo voor de tweede keer ingenomen

³ Dickhaut, 1990, Hermans, 1990, Westerhuis, 1988

⁴ Hermans, 1990: 53 Het voert te ver om in het kader van deze bureaustudie deze documenten nader te bestuderen. Dit zou in het kader van een vervolgonderzoek wel moeten gebeuren.

door de Fransen. In het begin van de 19e eeuw werd het fort hier en daar nog verbouwd, maar toen het Franse gezag in 1814 ten einde kwam, verkeerde het fort in een slechte staat.

Halverwege de 19e eeuw gaat het fort over in particuliere handen en in 1870 wordt het grotendeels gesloopt. De grond waarop het fort stond werd in gebruik genomen als land- en tuinbouwgrond totdat in 1913 de Frederik Hendrik-kazerne werd gebouwd.

Afbeelding De kaart van Hattinga (ca. 1751). Het noorden is boven. Het fort Sint-Michiel staat op de kaart, met nieuwe uitbreidingen.

Tijdens twee onderzoeken met grondradar is vastgesteld dat grote delen van het fort Sint-Michiel nog in de ondergrond aanwezig zijn. De restanten zijn te relateren aan de bekende plattegrond van het fort op de kaart 'Aardewerken van het voormalige fort Sint-Michiel te Venlo' en andere bekende plattegronden van het fort.

Afb grondradar

De gegevens van de radaronderzoeken worden bevestigd door de archeologische veldonderzoeken van uit 2008 (ADC Archeoprojecten) en 2010 (Archeodienst). Tijdens beide onderzoeken zijn binnen ca 2000m² onderzoeksputten massieve muurdelen van het fort aangetroffen. Het onderzoek op de exercitieplaats leverde muurwerk op van een ingangspartij van de kazematten; de ondergrondse gangen en kruitkamers van de vesting. In een later stadium is deze verbouwd tot een poterne. Tevens werden waarschijnlijk funderingen van een van de manschapbarakken aangesneden.

Op de MFC locatie werden delen van de grachtengordel en delen van een van de vijf bolwerken ontdekt. Dit bolwerk heeft vrijwel intacte muurdelen. Ten westen van de MFC locatie, ter hoogte van de beoogde ROC, werden funderingen van een tweede (zuidelijke) poterne ontdekt. Zowel de muren van de poterne op het exercitieterein als van het bolwerk zijn massief en diep aangelegd. De ingangspartij van de kazematten en de muren van het bolwerk zijn in de loop der jaren duidelijk meerdere malen verbouwd en aan de tijd en omstandigheden aangepast. De aangetroffen sporen en muurdelen van het fort verkeren in een uitstekende staat en bieden uitstekende mogelijkheden voor nader onderzoek, behoud en benutting.

afbeelding ADC luchtfoto met opgravingsputten en tekening kazematten

Hoewel in Nederland meerdere forten door de Spanjaarden zijn gebouwd, is het fort St Michiel het enige exemplaar uit de eerste helft van de 17de eeuw en de enige die vanaf de bouw was versteend. Dit en de bevestigde kwaliteit van het fort maken het fort uniek.

Aanbeveling:

Onderzoeksvragen die aan archeologisch onderzoek binnen het kazernekwartier gesteld kunnen worden m.b.t. het fort.

- Kan de exacte locatie van het fort wordt bepaald
- Kunnen de diverse perioden en aanpassingen aan het fort wordt vastgesteld
- Hoe ziet de ruimtelijk indeling van het fort er uit
- Gebouwen
- Grachtengordel aanpassingen
- Relatie met historische/kartografische informatie

3.5 Samenvatting

De archeologische verwachting en waarden van het kazernekwartier en het plangebied Lijnstad kunnen als zeer hoog worden bestempeld. Zoals uit de diverse (proefsleuven)onderzoeken is gebleken, zijn overal binnen het kazernekwartier en Lijnstad vondstmateriaal en grondsporen uit vrijwel alle historische perioden te verwachten.

Door de aanwezigheid van een verbruiningshorizont is vermoedelijk echter een groot deel van de sporen uit de Prehistorie, Romeinse tijd en (vroeg) Middeleeuwen slecht te herkennen. Slechts sporen die tot in de C-horizont zijn ingegraven zullen nog duidelijk te onderscheiden zijn. Dit leidt tot een lage waardering van de kwaliteit van deze resten, maar wel met een hoge inhoudelijke waardering. Een hoge waardering geldt daarentegen zeker voor de mogelijke aanwezigheid van resten van Blariacum en van één of twee

Romeinse wegen. De omvang van de Romeinse sporen is nog niet bekend, maar de kern van Blariacum wordt verwacht binnen de MFC locatie.

Een zeer hoge waardering moet zeker worden toegekend aan de in zeer goede staat verkerende resten van Fort Sint Michiel. Geofysisch en archeologisch onderzoek heeft aangetoond waar zich de muurresten van het fort zich (kunnen) bevinden. De huidige resultaten vragen om nader onderzoek, niet alleen vanwege de aangetroffen behoudswaardigheid van de archeologische waarden, maar ook omdat van beiden nog zeer weinig bekend is en fort St Michiel uniek is. Tevens vormen het Romeinse verleden en de vestingwerken belangrijke speerpunten in het gemeentelijke archeologiebeleid. Het kazernekwartier biedt daarmee unieke onderzoekskansen om de bestaande kennis van Blariacum en Fort St. Michiel aan te vullen.

Tenslotte is vastgesteld dat de aangetroffen sporen en muurdelen van het fort in een uitstekende staat verkeren en ook uitstekende mogelijkheden bieden voor behoud en actieve benutting.

4 Waardering en selectiecriteria

4.1 Waardering van de vindplaatsen

In dit hoofdstuk aandacht besteed aan de waardering van de aangetroffen vindplaatsen in het plangebied Lijnstad en het kazernekwartier. Daartoe zijn de vindplaatsen conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA 3.2) op hun behoudenswaardigheid getoetst. Deze toetsing vindt plaats op basis van verschillende criteria: belevingswaarde, fysieke kwaliteit en inhoudelijke kwaliteit.

De belevingswaarde valt uiteen in twee criteria: 'schoonheid' en 'herinneringswaarde'. Hierbij gaat het vooral om zichtbare monumenten, ofwel de bovengrondse, uiterlijke verschijningsvorm. De belevingswaarde is zodoende niet van toepassing op de vindplaatsen uit dit onderzoek.

De fysieke kwaliteit valt uiteen in 'gaafheid' dat wil zeggen de mate van het niet verstoord zijn en de stabiliteit van de fysieke omgeving, en 'conservering' ofwel de mate waarin archeologisch vondstmateriaal bewaard is gebleven. Aan de hand van beoordeling van al deze fysieke criteria komt vast te staan of de archeologische vindplaatsen behoudenswaardig zijn of niet.

Indien de criteria 'gaafheid' en 'conservering' samen bovengemiddeld scoren (vijf of zes punten) wordt een monument als behoudenswaardig aangemerkt. Bij een score van vier punten of minder is er sprake van een middelmatige tot lage score. In dergelijke gevallen wordt ook gekeken naar de inhoudelijke kwaliteit. De inhoudelijke criteria bestaan uit 'zeldzaamheidswaarde', 'informatiewaarde', 'ensemblewaarde' en 'representativiteit'. Als één van deze criteria als hoog wordt beoordeeld, dan wordt het monument in principe eveneens behoudenswaardig geacht.

4.2 Beoordeling vindplaatsen

Vindplaatsen		belevingswaarde		fysieke kwaliteit		inhoudelijke kwaliteit				behoudenswaardig
Nummer	Datering	schoonheid	herinneringswaarde	gaafheid	conservering	Zeldzaamheid	informatiewaarde	ensemblewaarde	Representativiteit	
1	Prehistorie	-	-	-	-	-	-	-	-	Nog niet te waarderen
2	Romeinse tijd/ Blariacum	n.v.t	n.v.t.	2	2	3	3	3	3	ja
3	Vroege tot volle	n.v.t	n.v.t.	1	2	2	3	3	n.v.t.	ja

	Middeleeuwen									
	Nieuwe tijd/ Fort St Michiel	n.v.t.	n.v.t.	3	3	3	3	3	3.	ja

4.2.1 Prehistorie

Gezien de beperkte hoeveelheid sporen en de beperkte omvang van het onderzoek kan nog geen uitspraak gedaan worden over de aard, omvang en datering van de vindplaats. Daarom kan op dit moment nog geen waardstelling van de vindplaatsen plaats vinden. Nader (proefsleuven)onderzoek zal zeker nieuwe informatie opleveren en uitsluitel hierover geven.

Op diverse plaatsen binnen het kazernekwartier zijn sporen en vondsten uit de prehistorie gedaan. Bij de betreffende sporen is sprake van een middelmatige conservering, die in sterke mate wordt veroorzaakt door het verbruiningsproces van de bodem. Dit heeft een negatieve invloed op de zichtbaarheid en daarmee op de conservering van de sporen. Door deze vorm van bodemvorming zijn de verkleuringen van sporen, looppniveaus en bodems vervaagd. Slechts sterk houtskoolrijke spoorvullingen kunnen in verbruinde horizonten nog goed herkend worden. Wel zijn alle mobilia binnen de sporen nog aanwezig. Bij een eventueel vervolgonderzoek zouden twee vlakken aangelegd moeten worden. Één vlak in de verbruinde zone en een tweede vlak in de top van de C-horizont waar de sporen zich duidelijk aftekenen. Beneden het huidige maaiveld zijn nauwelijks verstoringen aanwezig.

De sporen in de opgravingsputten wijzen op een groot gebied waarbinnen zich prehistorische sporen kunnen bevinden..

4.2.2 Romeinse tijd

De fysieke kwaliteit van de vindplaatsen uit de Romeinse tijd worden beoordeeld als ‘middel’. De vindplaatsen kennen een verschillende fysieke kwaliteit, van laag (exercitieterein) tot hoog (locatie MFC), die dientengevolge mede door de verbruiningshorizon niet eensluitend kan leiden tot een behoudenswaardig oordeel.

Op het gebied van de inhoudelijke kwaliteit uitgedrukt in waarden voor zeldzaamheid, informatie en ensemble, wordt echter overal zeer hoog gescoord. Deze is verbonden met de aard van de vindplaats die mogelijk verband houdt met het Romeinse Blariacum. In de Nationale Onderzoeksagenda Archeologie (NOaA) wordt verwezen naar de kennisstand over vici (Enckevort et al. 2005, 6). Er wordt geconstateerd dat de kennis over vici in Nederland nog zeer fragmentarisch is. Een zeer belangrijke factor bij de waardering van vindplaats 2 is de samenhang die de vindplaats waarschijnlijk heeft met andere Romeinse elementen in de omgeving. De nederzetting moet haast wel in verband staan met de Romeinse infrastructuur die aangetoond is door twee Romeinse wegen in de directe omgeving. Via de infrastructuur was de nederzetting verbonden met de gelijktijdige Romeinse vicus van Venlo. Dit zijn synchrone aspecten, terwijl ook diachroon de vindplaats van belang is, aangezien deze de voorganger zal zijn van de laat-Romeinse nederzetting in Blerick die aangetoond is door grafvelden en bewoningssporen. Dit alles kan alleen leiden tot een behoudenswaardig oordeel. Overigens wordt ook op de representativiteit hoog gescoord in verband met de NOaA.

Conclusie: de vindplaats is behoudenswaardig.

4.2.3 Middeleeuwen

De middeleeuwse vindplaatsen worden in de fysieke kwaliteit beoordeeld als ‘laag’. De middelmatige conservering en het beperkte aantal vondsten, waarvan het aardewerk ook nog eens verweerd is, leiden tot de conclusie dat de fysieke kwaliteit niet kan leiden tot een behoudenswaardig oordeel. Op het gebied van de inhoudelijke kwaliteit wordt ook hier echter hoog gescoord. De aanwezigheid van middeleeuwse sporen in Blerick uit dezelfde periode (synchroon) zorgen ervoor dat de inhoudelijke criteria tot een behoudenswaardig oordeel leiden. Over de representativiteit kan nog niets gezegd worden omdat de aard van de vindplaats nog niet bekend is.

4.2.4 Fort St Michiel

De fysieke kwaliteit van het aangetroffen muurwerk, funderingen en andere sporen van het fort St Michiel worden beoordeeld als zeer hoog. Dit is gebaseerd op de zeer goede conservering van de resten en de relatief geringe omvang van recente verstoringen. Het geo-radaronderzoek heeft aangetoond dat de gaafheid van het fort binnen het gehele kazernekwartier hoog is. De meeste muren en grachten en

funderingen zijn nog in de bodem bewaard. Het muurwerk zelf is in zeer goede staat, wat mede te danken is aan het gebruik van een zeer goede kwaliteit baksteen.

De verschillende onderzoeken en historische bronnen tonen dat er van de 17e tot de 19e eeuw verschillende bouwfasen zijn geweest, die aan de hand van de archeologische resten goed te reconstrueren en te dateren zijn. Bij eerder onderzoek zijn ook resten van de voorganger van het fort, een 16e-eeuwse schans, aangetroffen.

Ook op inhoudelijk kwaliteit scoort fort St Michiel zeer hoog. Het fort, een vijfhoekig gebastioneerde schans, is in 1641 aangelegd in de traditie van het Italiaanse systeem met invloeden uit het Oud-Nederlandse systeem welke een wijze van vestingbouw is die kenmerkend is voor de periode van de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648). Het Fort is gebouwd als zelfstandige vesting, ter verdediging van de oostzijde van de vesting Venlo. Na 1650 werden verdedigingswerken steeds meer volgens nieuwe inzichten gebouwd wat resulteerde in het Nieuw-Nederlandse systeem.

Van dit type fort zijn nagenoeg geen parallellen bekend. Te noemen zijn Fort Lillo bij Antwerpen en in mindere mate de vesting Bourtange in Groningen⁵. Beide forten hebben de ideale vijfhoekige vestingvorm, maar zijn niet door de Spanjaarden, maar door de Staatsen gesticht en uitgebreid. Wel zijn er enkele andere Spaanse forten in Zeeuws Vlaanderen. In opzet toont fort St Michiel grote overeenkomsten met de door Italiaanse vestingbouwers ontworpen citadel van Antwerpen, genaamd het 'Spaanse Kasteel' (volledig gesloopt in de negentiende eeuw). Dat fort stamt uit het begin van de Tachtigjarige Oorlog en was tweemaal zo groot als Fort St. Michiel. Bij Fort St. Michiel gaat het dus om het enige Spaanse fort in Limburg. Tevens betreft het enigste fort dat al vanaf de eerste bouw voorzien is van vestingmuren tegen aarden walmuren. Alle andere Spaanse en Staatse forten waren oorspronkelijk alleen voorzien van aarden wallen. Als zelfstandige Spaanse vesting is Fort St. Michiel dus uniek.

De informatieve waarde van het fort is eveneens zeer hoog. Dit komt omdat het fort ondergronds nog zeer compleet aanwezig is. De mogelijkheid om een omvangrijk deel van het fort integraal te onderzoeken, in combinatie met de zeer rijke historische bronnen en de roerige militaire historie, maakt Fort St. Michiel tot een uniek fort en een unieke onderzoekscase. Gedegen multidisciplinair onderzoek zal tot een uitermate betrouwbaar, gedetailleerd en representatief beeld van de militaire geschiedenis van Venlo, Limburg en Nederland leiden en waarbij een eenmalige en zeer belangrijke bijdrage geleverd kan worden aan de geschiedschrijving van de vestingbouw; een kans die zich niet snel weer zal voordoen in Nederland.

Als laatste is te noemen is de zeer hoge ensemblewaarde. Samen met de verschillende opgravingen in de binnenstad van Venlo (Maasboulevard, Maaswaard, Koninginneplein, Julianapark en Q4) geeft fort St Michiel een goed beeld van het uiterlijk van de stad in de Late Middeleeuwen en de eeuwen daarna. Tenslotte moet tenslotte nog vermeld worden dat de ondergrondse resten van de oude vestingwerken als Rijksmonument nr. 524719 mee beschermd zijn.

Geconcludeerd mag worden dat fort St Michiel behoudenswaardig is en mogelijkheden biedt voor actieve visualisatie en benutting

4.3 Samenvatting

Gezien de bevindingen van de diverse archeologische onderzoeken kan de archeologische waardering als (zeer) hoog worden gedeut. Vanuit cultuurhistorisch oogpunt luidt het advies dan ook behoud *in situ*. De zeldzaamheid van het fort en de Romeinse bewoning is (zeer) hoog. Dergelijke verdedigingsstructuur uit de Spaanse Oorlogen zijn nog nauwelijks archeologisch onderzocht. Ook aard, omvang en datering van Romeins Blariacum en de vroeg middeleeuwse bewoningssporen zijn nog onbekend, terwijl Romeinse en vroegmiddeleeuwse vondsten in Blerick erg schaars zijn. Indien dergelijke sporen worden vernietigd dient elke reden om een beter inzicht te krijgen in deze perioden te worden aangepakt.

Mocht behoud *in situ* niet haalbaar zijn in verband met de toekomstige plannen dan dienen de te verwijderen delen van Blariacum en het fort integraal te worden onderzocht (behoud *ex situ*). Naast het fort zal daarbij ook aandacht geschonken moeten worden aan de vroegere bewoning in de Romeinse periode en Vroege Middeleeuwen..

5. Gespecificeerde verwachting en aanbevelingen

⁵ Mondelinge mededeling Th. Van Straalen (voormalig medewerker RDMZ)

5.1 Gespecificeerde verwachting

Op basis van de historische informatie, radaronderzoek en diverse archeologische onderzoeken is vastgesteld dat overal het kazernekwartier en plangebied Lijnstad waardevolle archeologische resten aanwezig zijn en kunnen worden verwacht. De archeologische verwachting van het plangebied als geheel is zeer hoog, hoewel aanleg van de grachten en fundering van fort Sint-Michiel en de gebouwen van de Frederik Hendrik kazerne oudere resten (Romeinse tijd, Middeleeuwen, Fort St Michel) plaatselijk in de bodem dieper verstoord kunnen hebben. In hoeverre het bombarderen van het plangebied in de Tweede Wereldoorlog fort en oudere (cultuur-)lagen hebben aangetast is nog niet vast te stellen. Wel is zeker dat verwijderen van de munitie, mede door de ondiepe ligging van het fort direct op en onder maaiveld, schade aan het erfgoed kan brengen. Hier dient bij het verwijderen ervan aandacht voor te zijn.

5.2 Aanbevelingen

De aanbevelingen zijn gebaseerd op de in de ondergrond aanwezig cultuurhistorische waarden en de beoogde ruimtelijke ontwikkeling binnen Lijnstad (MFC, ROC en casino). De bovengrondse monumentale en landschappelijke en of historisch ruimtelijke ontwikkelingen en waarden zijn in dit onderzoek niet meegenomen. Hierover worden geen aanbevelingen gedaan.

Wel worden inzake de ondergrondse archeologische waarden, naast de waarden binnen Lijnstad, ook aanbevelingen gedaan voor de overige terreinen binnen en rondom het kazernekwartier, mochten zich in de toekomst ook daar ruimtelijke ontwikkelingen voordoen.

Aangetoond is dat met name de waarden voor de Romeinse periode en het Spaanse Fort St Michiel zeer hoog zijn. Zowel van cultuurhistorisch, historisch als vanuit archeologisch oogpunt bevatten beiden perioden voor Venlo van zeer grote waarden. Beide perioden bevatten unieke informatie en kansen. Niet voor niets worden beide perioden expliciet genoemd in het cultuurhistorisch beleid als speerpunten van behoud en/of onderzoek als behoud geen optie is. De resten uit de Romeinse tijd liggen relatief diep en zijn dus redelijk beschermd, terwijl de resten van fort Sint-Michiel direct onder maaiveld liggen. Sloop en nieuwbouw zal de archeologische waarden binnen het plangebied vrijwel zeker verstoren.

5.2.1. Blariacum

Al meer dan 100 jaar wordt uitgebreid gespeculeerd naar de locatie, omvang, aard en uiterlijk van Blariacum. Op basis van de huidige stand van het wetenschappelijk onderzoek kan gesteld worden dat de kans groot is dat Blariacum gezocht moet worden binnen het kazernekwartier, waarschijnlijk op de locatie van de beoogde MFC. Hier komen de diverse wegen samen en hier zijn bij het recente onderzoek sporen en vondsten uit de Romeinse tijd gedaan.

In de Nationale Onderzoeksagenda is geconcludeerd dat de kennis over vici in Nederland nog zeer fragmentarisch is. Gezien de zeldzaamheid en de informatiewaarde dienen vici daarom bij voorkeur beschermd te worden of – als het niet anders kan - goed te worden opgegraven. Qua intensiteit en complexiteit kan dergelijk onderzoek vergeleken worden met stadskernonderzoek. Dit is in de afgelopen jaren eens te meer gebleken bij het onderzoek in Cuijk en aan de Maaskade in Venlo. In de eerstgenoemde plaats liggen de resten van een vicus uit opeenvolgende perioden onder een dik pakket cultuurgrond uit later tijd. Daarmee onderscheidt Cuijk zich van andere vici als Venlo en Sint-Michielsgestel-Halder waar latere bewoningssporen de Romeinse sporen vaak sterk verstoord hebben. Bovendien is van de vicus in Venlo alleen de westelijke (handels)zone opgegraven. De kern van de vicus ligt nog onder de bestaande bebouwing oostelijk van de Maasboulevard en is dus nog onbekend.

Binnen het kazerneterrein lijken de Romeinse sporen in tegenstelling tot de Maasboulevard goed bewaard en kan mogelijk de kern van een vicus worden onderzocht. De beoogde ruimtelijk ontwikkeling maakt het daardoor voor het eerst mogelijk in de geschiedenis van Limburg een verwachte vicus integraal te onderzoeken.

Vanuit cultuurhistorische en historische oogpunt kan worden vastgesteld dat bij grondverzet en ruimtelijke ingrepen integraal archeologisch onderzoek (definitief archeologisch onderzoek (DO) naar de Romeinse sporen binnen en rondom het kazernekwartier zal moeten plaatsvinden, indien behoud van deze waarden geen optie is. Het doel van deze opgraving is tweeledig. Door de opgraving worden alle te vernietigen archeologische waarden gedocumenteerd en wetenschappelijk veiliggesteld voor toekomstige generaties. Tevens kan het onderzoek maatwerk leveren voor de optie behoud in situ (behoud door ontwikkeling en benutting (presentatie) van de archeologische waarden.

5.2.2. Fort St Michiel

De detailkennis over forten in Nederland is vaak gebrekkig. Dit wordt veroorzaakt doordat veel forten zijn verdwenen, bebouwd zijn of liggen in een natuurgebied. Toch zijn er goede mogelijkheden en methoden om forten te onderzoeken (Van Giffen & Praamstra 1962 en 1966). Een voorbeeld is het archeologisch onderzoek naar de vesting Bourtange (gebouwd 1593) ten behoeve van de reconstructie (Lenting et al. 1993.) en actieve benutting ervan.

Op basis van historische en archeologisch informatie kan gesteld worden dat Fort St Michiel uniek is in zijn soort en uniek in Nederland. Het betreft het een fort waarvan historisch vrij veel bekend is. Zeker is ook dat in Spaanse, Brusselse archieven en in het Rijksarchief te Den Haag nog veel historische informatie over het fort gevonden kan worden. Hierdoor kan een eenmalig gedegen historisch-archeologisch onderzoek worden uitgevoerd. Het betreft bovendien qua uitvoering en bouw een uniek fort. Fort St Michiel is het enige 17de eeuwse Spaanse fort in Nederland waarvan de wallen vanaf de eerste bouw bekleed waren met muurwerk.

De ligging van dit muurwerk en grachten zijn bij benadering voor een groot deel bekend geworden tijdens radaronderzoek. Daarbij is in het hart van het fort in de grond een nog nooit eerder aangetoonde enorme cirkelvormige structuur aangetroffen. De fysieke gesteldheid en functie van deze structuur zijn nog onbekend en maakt nieuwsgierig. Tenslotte is op basis van het archeologisch onderzoek uit 2008 en november 2010 vastgesteld dat het muurwerk, samen met de grachten en funderingen uitzonderlijk goed bewaard zijn gebleven. Dit komt omdat het fort slechts gedeeltelijk is bebouwd met gebouwen van de Frederik Hendrik kazerne. Door deze geringe bebouwing en door de beoogde ruimtelijk ontwikkeling is het fort in principe ook vrijwel integraal te onderzoeken.

De archeologische waarden en onderzoeksmogelijkheden van het fort zijn dus zeer hoog. In alle gevallen is dus sprake van een unieke en eenmalige situatie.

Naast het behoud ex situ door middel van hoogwaardig wetenschappelijk onderzoek, kunnen de aangetoonde waarden en de resultaten van archeologisch onderzoek binnen het plangebied Venlo-Kazerne MFC via visualisatie en presentatie ingezet worden voor andere maatschappelijke doelen, zoals educatie en publieksactiviteiten en economische doelen als toerisme en recreatie. De doelstellingen en de resultaten van het archeologische onderzoek kunnen worden gecommuniceerd naar omwonenden en het publiek in de regio met als achterliggend doel het vergroten van de bewustwording van de eigen geschiedenis in dit gebied trots. Het combineren van dit aspect met dat van de ontwikkeling van Venlo-Kazerne kan zowel de archeologie als de aandacht voor de nieuwe gebouwen in de regio versterken.

5.3 Uitgangspunten project Kazernekwartier

Vanuit de directie is gevraagd aan te geven op welke wijze de beoogde ontwikkelingen kunnen worden gerealiseerd, rekening houdend met de vastgestelde archeologische waarden. Hierbij zijn twee randvoorwaarden meegegeven.

Deze zijn:

- de te bebouwen gronden dienen op 1 januari 2011 te worden vrijgegeven voor bebouwing
- er mogen geen restricties, noch archeologische of anderszins, na aanwezig zijn.

De eerste randvoorwaarde betekent dat eventueel archeologisch veldonderzoek voor 1 januari 2012 volledig dient te zijn uitgevoerd en afgerond. Na beëindiging van het veldwerk mogen er geen obstakels meer in de ondergrond aanwezig zijn, dan wel, deze mogen zonder verdere voorzieningen worden verwijderd. Er moet sprake zijn van een “tabula rasa”, een volledig leeg bouwterrein.

De gewenste situatie heeft diverse consequenties. Gelet op de omvang van het project Lijnstad (75.000m²) en de wettelijke archeologische procedure en mogelijkheden kan worden vastgesteld dat eventueel archeologisch onderzoek minimaal 1 jaar en maximaal 3 jaar zal duren (4 maanden voorbereiding,

5.4 Opties ten aanzien van de omgang met archeologische resten

Zoals in hoofdstuk 2 is aangegeven heeft de gemeente de beleidsvrijheid om zelf te bepalen hoe er wordt omgegaan met het cultureel erfgoed. Dit biedt de gemeente een scala van mogelijkheden die variëren van

integraal verwijderen van het erfgoed en integraal opgraven (gedocumenteerd fysiek verwijderen) tot integraal behoud.

Hieronder worden de opties geschetst. Vanwege het uitgangspunt dat op 1 januari geen (archeologische) restricties meer aanwezig mogen zijn binnen de projectgrenzen van Lijnstad, worden hieronder eerst de opties genoemd die aan beiden of een van beide uitgangspunten voldoen. Dit zijn integraal verwijderen van alle cultuurhistorische waarden zonder archeologisch onderzoek of integraal opgraven de waarden en deze daarna verwijderen. Per optie worden de voor en nadelen aangegeven.

5.4.1 Integraal verwijderen zonder documentatie (optie 1)

Integraal verwijderen zonder documentatie betekent dat zonder archeologisch onderzoek alle archeologische waarden worden vernietigd en geruimd. Voordeel is dat binnen de gevraagde termijn een terrein zonder archeologische beperkingen kan worden geleverd. Ook financieel lijkt dit de goedkoopste oplossing. In principe hoeven alleen kosten te worden gemaakt voor het verwijderen van grond en het slopen van muurwerk en funderingen en het afvoer van het materiaal

Gelet op het de uitgangspunten van het cultuurhistorische beleid van de gemeente waarin de vestingwerken en de Romeinse tijd zijn opgenomen als onderzoekszwaartepunten, kan deze optie alleen, indien de gemeente (eenmalig) van het vastgestelde cultuurhistorische beleid wenst af te wijken. Wel is het zo dat deze optie indruist tegen de binnen de archeologische beroepswereld gangbare professionele normen.

Nadeel van deze optie is ook dat de kans zeer groot is dat de gemeente imagoschade oploopt omdat de gemeente toe staat dat zonder archeologisch onderzoek alle resten van Romeins Blariacum, Fort St Michiel en andere perioden worden vernietigd. De kans is bovendien reëel dat provincie en externe organisaties zich hier niet in kunnen vinden. Dit kan resulteren in een provinciale aanwijzing. Hierdoor wordt de regie betreffende archeologie door de provincie uit gemeentelijke handen genomen. De provincie gaat dan bepalen hoe moet worden omgegaan met de aanwezige cultuurhistorische waarden. Om dit risico te voorkomen is vroegtijdig overleg met de provincie nodig.

In hoeverre tijdig overleg met andere cultuurhistorische partijen beroep en bezwaar zal voorkomen is de vraag. Bovendien is de vraag of hier nog tijd voor is. Verwacht wordt dat zeker een organisatie beroep en bezwaar zal aantekenen tegen deze optie en zal trachten het bestemmingsplan aan te houden of af te laten keuren. Indien het bestemmingsplan vertraagd worden dan levert dit vrijwel zeker ernstige projectvertraging op, naast de nadelige financiële gevolgen.

5.4.2. Integraal archeologisch onderzoek (optie 2)

Integraal archeologisch onderzoek houdt in dat alle cultuurhistorische waarden (binnen Lijnstad) volledig worden gedocumenteerd. Daarna kunnen deze indien nodig en gewenst worden verwijderd. Voordeel van deze optie is dat na afsluiting van het onderzoek geen archeologische restricties meer aanwezig zijn. Daarmee is voldaan aan een van de twee meegegeven randvoorwaarden. Ook is alle cultuurhistorische informatie in rapporten vastgelegd en bewaard voor komende generaties.

Bij deze optie zal de tweede randvoorwaarde (voor 1 januari 2012 een leeg terrein) echter vrijwel zeker niet gehaald kunnen worden.

Gelet op de aantoonbare zeer hoge archeologische waarden en de omvang van de ruimtelijke ingreep van Lijnstad is het vrijwel onmogelijk alle archeologische waarden binnen de beoogde termijn gedocumenteerd te verwijderen. Dit wordt mede veroorzaakt door het feit dat voor uitvoering van het archeologisch onderzoek voldaan zal moeten worden aan een aantal uitgangspunten die niet op tijd te realiseren zijn. Tijdens de vooronderzoeken op het kazerneterrein bleek dat alleen gedegen onderzoek kan plaatsvinden indien de meeste obstakels (gebouwen, verharding, saneringen, kabels en leidingen en munitie) vooraf onder archeologische begeleiding zijn verwijderd. Dit lijkt vooralsnog binnen Lijnstad niet mogelijk.

Na verwijdering van de obstakels kan gestart worden met het onderzoek. Op basis van kennis en ervaring kan ervan worden uitgegaan dat er tijdens een definitief archeologisch onderzoek (DO) ca 100m² (in 2 a 3 vlakken) per dag aan onderzoek kan worden uitgevoerd, indien er met één archeologisch veldteam wordt gewerkt. Ervan uitgaande dat de bestaande bebouwing van de kazerne binnen Lijnstad een oppervlakte heeft van ca 20.000m² resteert ca 55.000m² aan onderzoeksoppervlakte. Dit betekent bij integraal archeologisch onderzoek dus ca 550 werkdagen.

Gelet op de grootte van het onderzoeksgebied is het mogelijk om in plaats van met een onderzoeksteam, drie onderzoeksteams tegelijk in te zetten. Dit brengt het aantal onderzoeksdagen waarschijnlijk terug tot ca 180 dagen (36 a 40 weken).

Gelet op de beoogde planning betekent dit dat uiterlijk op 18 april moet worden gestart met dit onderzoek.

Helaas blijkt dit niet mogelijk. Gelet op de omvang van het archeologisch onderzoek, zal een Europese aanbesteding moeten plaatsvinden. De voorbereidingstijd hiervoor bedraagt ca 30 dagen en de aanbestedingstermijn hiervan is ca 70 dagen. Ten behoeve van het opstellen van het benodigde programma van eisen, plan van aanpak en bestek is het noodzakelijk een duidelijke uitspraak van college en raad te hebben over de aanpak. Dit besluit wordt pas in maart en/of begin april genomen. Dit betekent dat na maart gestart kan worden met de voorbereiding die dus ca 100 dagen zal duren. Het archeologisch onderzoek kan daardoor op z'n vroegst eind juni beginnen. Bij een duur van ca 40 weken zal het onderzoek mogelijk ten vroegste klaar kunnen zijn in april 2012.

De aanbesteding en directievoering van een dergelijk project is zeer ingewikkeld, omdat er waarschijnlijk geen archeologische bedrijven gevonden kunnen worden die tegelijkertijd drie teams kunnen inzetten. De kans is dus groot dat er samenwerking tussen diverse archeologische zal moeten plaatsvinden.

Los van bovenstaande is de kans groot dat ook in dit geval beroep en bezwaar wordt aangetekend tegen het verwijderen van de archeologische waarden en het bestemmingsplan. Bovendien is deze optie zeer kostbaar.

5.4.3 Behoud in situ: 5% regeling (optie 3)

Vanuit cultuurhistorische en historische oogpunt kan worden vastgesteld dat behoud van Blariacum en het fort St Michiel voorop staat. Dit is geheel in lijn met de huidige wetgeving en het gemeentelijke beleid. Het doel van dit beleidsuitgangspunt is behoud van het erfgoed, het vermijden van kostbare opgravingen en het scheppen van de mogelijkheid voor toekomstige generaties om kennis te nemen met het eigen, in dit geval Venlose, erfgoed.

Op het eerste oog lijken de beoogde ruimtelijke ontwikkeling en het beleidsuitgangspunt 'behoud in situ' met elkaar in tegenspraak. Dit is echter maar gedeeltelijk het geval.

De gemeente Venlo heeft in haar cultuurhistorisch beleid de zogenaamde 5% regeling opgenomen. Deze regeling houdt in dat indien een 'initiatiefnemer' voor middel van archeologisch waarderend onderzoek en andere onderzoek kan aantonen dat hij/zij er alles aan gedaan heeft om bij de ruimtelijke ontwikkeling behoud van archeologische waarden voorop te stellen, de initiatiefnemer maximaal 5% van het betreffende areaal zonder definitief archeologisch onderzoek (DO) ten behoeve van de betreffende ruimtelijke ingreep mag verstoren. Andersom geredeneerd, 95% van de archeologische waarden blijft behouden en de ruimtelijke ingreep kan worden gerealiseerd, vaak tegen geringe extra kosten. Aan dit beleid is één regel verbonden, de betreffende verstoring mag niet of nauwelijks ten koste gaan van historische funderingen of muurwerk, hetgeen waarschijnlijk relatief beperkt onderzoek naar de funderingswijze van de nieuwbouw en/of aanpassing daarvan betekent.

Voor het kazernekwartier houdt dit in dat binnen de contouren van het project Lijnstad, met een omvang van 7,5 ha (75.000 m²) zonder archeologisch onderzoek 3750 m² mag worden verstoord. Mits bij deze verstoring geen of nauwelijks funderingen of muurwerk worden verstoord, kunnen tijdens de bouw bijvoorbeeld 3750 boorpalen met een diameter van 1 meter of 7500 palen van 0,5 meter worden geplaatst. Vanuit deze doelstelling is het dus van belang bij de voorbereiding, planning en ontwerp van nieuwe ruimtelijke bouwplannen in een zo vroeg mogelijk stadium te onderzoeken in hoeverre archeologische resten via civieltechnische maatregelen in de grond (in situ) kunnen worden behouden.

De 5% regeling biedt na integraal behoud zowel cultuurhistorisch als planningstechnisch de beste opties voor realisatie van de beoogde ontwikkeling. De beoogde planning kan worden behaald, de kans op beroep en bezwaar is klein, de archeologische waarden worden immers behouden, en de financiële consequenties zijn veel geringer dan bij andere opties. Nadeel van deze optie is dat de randvoorwaarde "tabula rasa" niet wordt bereikt.

5.4.4 Gecombineerd behoud en opgraven (optie 4).

Indien bovenstaande opties niet gewenst of mogelijk zijn, resteert nog een vierde optie. Dit is de optie van gecombineerd behoud en opgraven en verwijderen zonder onderzoek. Deze optie kan worden aangevuld met permanent zichtbaar maken en actieve benutting van de behouden archeologische waarden.

De verwachting is dat een combinatie van behoud en opgraven in de tijd en financieel het meest gunstig uitpakt. Ook is de kans op beroep en bezwaar in deze optie het kleinst. Nadeel is dat de randvoorwaarde voor een leeg bouwterrein zonder archeologische restricties niet bereikt zal worden.

Onderzoek (opgraven) zal meer bekend maken over omvang, functie en uiterlijk van Blariacum en de exacte ligging van fort St Michiel. Dezen zijn nu nog niet of onvoldoende bekend. Door onderzoek kan worden bepaald welke delen van het fort na onderzoek kunnen worden vernietigd en verwijderd en welke delen voor behoud en actieve benutting in aanmerking komen. Zo ontstaat lopende het onderzoek maatwerk. Dit maakt een funderingsplan voor de beoogde nieuwbouw makkelijker, omdat de exacte locatie van het muurwerk bekend is en er op minder archeologische plekken muurwerk blijft zitten. Hierdoor zullen de kosten voor de planaanpassing van de bouw goedkoper uitvallen.

Tenslotte kunnen de opgegraven delen worden gepresenteerd en benut. Dit levert diverse voordelen op: toeristisch, recreatief, educatief, financieel, imago. Archeologische resten die bij opgravingen blootgelegd worden, leveren – samen met het historisch verhaal dat daarmee verbonden is - een belangrijke toegevoegde waarde voor de ruimtelijke kwaliteit en de ontwikkeling van onze gemeente. Op locaties die zich daartoe lenen is het aan te bevelen aan die geschiedenis op gepaste wijze aandacht te schenken. In het gemeentelijk beleid is opgenomen dat de gemeente, behalve een stimulerende rol richting ontwikkelaars, ook zelf een concrete bijdrage aan behoud en benutting en actieve visualisering van het erfgoed wil leveren. Voorbeelden van zeer geslaagde ondergrondse benutting van erfgoed zijn bijvoorbeeld te vinden in Keulen, Mainz en Londen.

5.5 Conclusie.

Vastgesteld kan worden dat integraal verwijderen zonder documentatie grote risico's oplevert in de tijd in verband met aanzienlijke kansen op beroep en bezwaar. Op het eerste zicht lijkt het financieel de meest gunstige optie. De vraag is of dat daadwerkelijk ook zo is indien de verschillende consequenties van vertragen door beroep en bezwaar worden meegewogen.

Integraal archeologisch onderzoek en documentatie van de archeologische waarden, zodat deze waarden daarna integraal kunnen worden verwijderd heeft ook als voordeel dat er geen restricties meer zijn voor de bouw. Wel is zeker dat de beoogde planning niet gehaald gaat worden. Financieel is deze optie zeer duur, immers alle archeologische waarden worden onderzocht.

Met de 5% regeling binnen het gemeentelijk beleid wordt voldaan aan de uitgangspunten van het gemeentelijk cultuurhistorisch beleid en worden wordt voldaan aan de randvoorwaarde tijd.

Gecombineerd behoud met opgraven en benutting biedt de gemeente de beste kansen voor realisatie van de beoogde ruimtelijke ontwikkeling. Naar verwachting zal deze optie ook qua tijd en financiën het meest voordelig uitpakken. Mede omdat de kans op beroep en bezwaard bij deze optie het kleinst zal zijn.

6. Selectieadvies.

Uit bovenstaande blijkt dat er twee opties zijn die het meest reëel zijn en een grote kans op slagen van de beoogde ruimtelijke ontwikkeling hebben. Dit zijn:

- optie 3: behoud in situ (5% regeling)
- optie 4: gecombineerd behoud en opgraven

Bij behoud in situ zal planrealisatie en de beoogde termijn vrijwel zeker kunnen worden gehaald tegen relatief geringe kosten. Tevens wordt recht gedaan aan het gemeentelijk beleid inzake behoud van het archeologisch erfgoed. Geen recht wordt gedaan aan het onderdeel benutting en de randvoorwaarde 'tabula rasa'.

Bij gecombineerd behoud en opgraven is de kans op planrealisatie binnen de beoogde termijn, indien aan enkele voorwaarden wordt voldaan, naast behoud in situ, ook aanwezig. Ook in dit geval wordt recht gedaan aan het gemeentelijke cultuurhistorische beleid en kan recht worden gedaan aan actieve benutting met voordelen voor het imago van de stad en op termijn financieel rendement via de actieve benutting.

Mocht de optie behoud in situ niet gewenst zijn dan wordt voorgesteld om een combinatie te zoeken van behoud, archeologisch onderzoek en vrijgeven van gronden met actieve benutting en visualisering van geselecteerde archeologische waarden. Dit biedt de beste mogelijkheid op maatwerk. Verwacht mag worden dat met deze optie de onderzoekstijd kan worden beperkt en de gestelde terminale datum slechts in geringe mate wordt overschreden. Voorwaarde voor deze optie wel dat in principe zo spoedig mogelijk alle opstallen, kabels en leidingen, verharding, bodemverontreinigingen en munitie dienen te zijn verwijderd. Voordeel van deze onderzoeksmethode is tevens dat de gemeente zich nadrukkelijk kan profileren met de te behouden en te benutten delen van het fort.

Indien voor deze optie (4) wordt gekozen wordt voorgesteld het archeologisch onderzoek te splitsen in twee type onderzoek, het onderzoek naar Blariacum en het onderzoek naar Fort St Michiel. Bij het onderzoek naar Blariacum dient in eerste instantie 50% van het onderzoeksareaal volledig te worden onderzocht. Op basis van de resultaten van dit eerste onderzoek wordt bepaald of en in hoeverre de overige 50% moet worden onderzocht. Doel van het onderzoek is het vastleggen van de archeologische waarden om een zo goed mogelijk beeld te krijgen van aard, omvang, tijd en structuur van Blariacum te krijgen.

Het onderzoek naar het fort St Michiel spitst zich toe op de vestingwerken van het fort, dat wil zeggen de wallen, muren en funderingen van gebouwen. Deze worden volledig gevolgd en worden volledig vrij gelegd. De gracht wordt op verschillende plaatsen doorsneden waarbij wallen en muren worden gecoupeerd en delen van het schootsveld en binnenwerk worden onderzocht. Voordeel van deze werkwijze is dat relatief snel en goedkoop een goed overzicht ontstaat van het uiterlijk van het fort door de tijd heen. Daarnaast kan op basis van de bevindingen waarschijnlijk relatief makkelijk worden bepaald welke delen van het fort het beste gebruikt kunnen worden voor behoud en actieve benutting, welke delen alleen behouden worden en welke delen kunnen worden vernietigd ten behoeve van de funderingen van de nieuwbouw.

Een gemeentelijk besluit omtrent de keuze voor behoud, beheer en benutting van de archeologische waarden dient formeel worden omgezet in het archeologisch selectiebesluit door college en raad. Voor dit selectiebesluit is gedetailleerd inzicht nodig in de ontwerpen van de MFC en de ROC en Casino en vice versa. Het selectiebesluit moet in het bestemmingsplan worden opgenomen.

7 Slotopmerkingen en aanbevelingen

Het grote maatschappelijke belang van de ontwikkeling van het kazernekwartier, de bovenregionale archeologische waarden van Blariacum en de internationale waarde van fort St Michiel vragen om een intensieve multidisciplinaire aanpak. Alleen door deze aanpak kan gegarandeerd worden dat de aanwezige archeologische waarden en cultuurhistorische mogelijkheden ten volle te worden gedocumenteerd en benut en op termijn financieel rendement kunnen opleveren.

Voor een goed, breed gedragen eindresultaat van realisatie van Lijnstad en andere ontwikkelingen binnen het kazernekwartier is een intensieve samenwerking nodig tussen betrokken overheid, initiatiefnemers/opdrachtgevers, universitaire vakgroepen, archeologische adviseurs en andere deskundigen, archeologische opgravingbedrijven, ontwerpers/architecten en betrokken bouwbedrijven. Daarbij is het zaak vanuit de verschillende disciplines overeenstemming te bereiken over de onderzoeksvragen in combinatie met de mogelijkheden voor behoud in of ex situ.

7.1 ROC/ Casino

Ten aanzien van de locaties ROC en Casino wordt geadviseerd zo snel mogelijk te starten met het proefsleuvenonderzoek (dit is in procedure), met als doel meer duidelijkheid te krijgen over de archeologische waarden en archeologische kwaliteit. De beoogde snelle start vergroot de kans dat de resultaten van dit onderzoek tijdig meegenomen kunnen worden in gecombineerd integraal en definitief onderzoek (DO) binnen Lijnstad. Deze integrale aanpak heeft een zeer sterke voorkeur en biedt voordelen op het gebied van planning, proces, ruimtelijk ontwerp en financiën.

7.2 Behoud

Geadviseerd wordt tevens zo snel mogelijk in samenwerking met de ontwerpers en architecten onderzoek te doen naar mogelijkheden voor behoud en benutting van de archeologische waarden binnen Lijnstad. Op basis van dit onderzoek kan exact worden bepaald hoe een beoogde integraal definitieve archeologisch onderzoek binnen Lijnstad er inhoudelijk uit zal moeten zien. Dit onderzoek moet zo spoedig mogelijke beginnen om de geplande termijnen te kunnen halen en het bestemmingsplan definitief te kunnen maken.

7.3 Advies buiten Lijnstad

In de plannen van DXGA zijn ook ruimtelijke ontwikkelingen buiten Lijnstad beoogd. Het betreft ontwikkelingen die consequenties kunnen hebben voor het archeologisch erfgoed en deels liggen binnen het rijksmonument (exercitieterrein). Geadviseerd wordt ook hier in een zeer vroeg stadium met DXGA in overleg te treden. Uitgangspunt van dit overleg moet zijn het behoud en benutting van de archeologische waarden zonder aantasting ervan.

8. Proces en planning

Onderstaande en bovenstaande gaat uit van een ideale situatie. Dit betekent dat procesmatig en qua planning alle processen van alle disciplines op elkaar moeten zijn afgestemd. Idealiter dienen de deellocaties MFC, ROC en Casino voor de start van het archeologisch veldonderzoek (proefsleuven en definitief onderzoek) volledig beschikbaar te zijn. Dit vergt dat alle fysieke obstakels als opstallen, verharding, funderingen, kabel en leidingen, saneringen en explosievenonderzoek moet zijn uitgevoerd, eventueel gecombineerd met een archeologische begeleiding indien hiervoor grondverzet nodig is. Dit vraagt om een snelle actie en een integrale aanpak. Alleen indien het archeologisch onderzoek kan starten in mei 2011 is er een kans dat op 1 januari kan worden gestart met de bouw (al dan net met restricties)

8.1 Inhoudelijke archeologisch proces

1. selectiebesluit Lijnstad
2. proefsleuvenonderzoek ROC/Casino
3. (laten) opstellen Programma van Eisen (PvE) en Plan van aanpak (PVA) Definitief Onderzoek (DO) Lijnstad
4. Aanbesteding DO incl directievoering: raming, inschrijfstaat, aanbestedingsdocumenten en gunning
5. Uitvoering DO Lijnstad eventueel in combinatie met behoud en benutting.
6. vrijgave bouwlocaties Lijnstad
7. Na veldwerk: uitwerking en rapportage

8.2 Planning

- a. Fysieke voorwaarden scheppen voor archeologisch onderzoek: moet gereed zijn voor start veldwerk
- b. Proefsleuvenonderzoek ROC/Casino: ca 2 maanden
- c. Selectiebesluit Lijnstad (iom College en raad): pm

Na selectiebesluit:

- d. (laten) opstellen PvE, PVA: 1 maand
- e. (laten) opstellen raming, inschrijfstaat, aanbestedingsdocumenten: 1 a 2 maanden
- f. Keuze directievoering : 1 a 3 maanden
- g. Aanbesteding en gunning DO: 1,5 a 2 maanden
(Europees openbaar: doorlooptijd publicatie t/m sluitingsdatum indiening offerte 52 dagen; Alcateltermijn: 15 dagen met ingang van eerste dag ná afwijzing, totaal ca 70 dagen; niet-Europees openbaar: minimaal ca. 30 dagen, Alcateltermijn: 15 dagen met ingang van eerste dag ná afwijzing, totaal dus minimaal ca. 45 dagen.
- h. Tijd tussen gunning en start veldwerk: 1 maand
- i. Uitvoering DO Lijnstad: minimaal 7 maanden (mits met 6 ploegen kan worden gewerkt)
- j. Uitwerking en rapportage: 2 jaar.

8.3 Financiën

Op basis van de vastgestelde waarden van de Romeinse relict en vestingwerken kan gesteld worden dat archeologisch onderzoek op het kazerneterrein tussen de €65 en €75 per m2 kan gaan kosten. Bij de berekening van dit bedrag is geen rekening gehouden met eventuele kostenverhogende tijddruk en een overspannen markt, die beiden prijsverhogend werken. Indien meer ingezet op behoud, kan de m2 prijs dalen.

Eventuele kosten van behoud en actieve benutting van de aanwezige waarden zijn nog niet te geven. Deze zijn sterk afhankelijk van de aard en omvang van beiden.

8.3.1 Integraal behoud

Bij integraal behoud in situ (optie 3: 5% regeling) zullen de kosten voor archeologische onderzoek voor de locatie MFC relatief gering zijn. De kosten voor de locatie ROC/Casino worden dan begroot op ca € 260.000 a €300.000.

8.3.2 Gecombineerd behoud opgraven MFC

Geadviseerd wordt om minimaal 50% van de locatie waar Blariacum wordt verwacht te onderzoeken en op basis van dat onderzoek te bepalen of meer onderzoek noodzakelijk is. Deze optie zal bij een oppervlak van 50% van ca 2,5 ha (ca 1,3 ha) tussen de €845.000 tot €975.000 kosten. Is nader onderzoek noodzakelijk vanwege de aangetroffen zeer hoge waarden of omdat behoud geen optie is dan ,kost dat naar verwachting €65 a €75 per m2.

8.3.3 Gecombineerd behoud opgraven ROC/Casino

Bij optie 4 worden de kosten voor het onderzoek van de locatie ROC/Casino begroot op ca €780.000 a €900.000. (12.000m2 a €65-€75)